

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 15/3 2026 s. 564-594, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

KUTADGU BİLİĞ'DE BİRİNCİ TEKİL VE ÇOĞUL KİŞİ EMİR EKLERİ ÜZERİNE

Yasemin ÇELİK*

Geliş Tarihi: 9 Ocak 2026

Kabul Tarihi: 27 Nisan 2026

Öz

Kutadgu Bilig, Karahanlı Türkçesinin en önemli eserlerinden biridir. Eser, 11. yüzyılda Yusuf Has Hacib tarafından yazılmıştır. *Kutadgu Bilig*'de Karahanlı Türkçesinin özelliklerini yansıtan pek çok dil malzemesi bulunmaktadır. Bunlardan biri de emir eklerinin kullanımıdır.

Bu çalışmada, *Kutadgu Bilig*'de geçen birinci tekil ve çoğul kişi emir ekleri üzerinde durulmuştur. Bilindiği üzere, birinci tekil ve çoğul kişi emir ekleri, emrin yanında istek işleviyle de kullanılmaktadır. Bu çalışmada da öncelikle *Kutadgu Bilig*'de birinci tekil ve çoğul kişi emir ekleri geçen beyitler ve günümüz Türkiye Türkçesindeki karşılıkları sıralanmış; ardından bunlar, emir ve istek işlevine göre değerlendirilmiştir. Çalışmaya malzeme olarak ise *Kutadgu Bilig*'in Mısır Nüshası alınmıştır. Buna göre eserde birinci tekil kişi emir eklerinin birinci çoğul kişi emir eklerinden daha fazla kullanıldığı ve bu eklerin daha çok emir işlevinde olduğu görülmüştür.

Bu çalışmayla *Kutadgu Bilig* ve Karahanlı Türkçesi ile emir eklerinin işlevleri üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kutadgu Bilig, Karahanlı Türkçesi, Yusuf Has Hacib, emir ekleri.

**ON THE FIRST-PERSON SINGULAR AND PLURAL IMPERATIVES
IN THE KUTADGU BİLİĞ**

Abstract

Kutadgu Bilig is one of the most important works of Qarakhanid Turkic was written by Yusuf Has Hacib. *Kutadgu Bilig* contains a wealth of linguistic material that reflects the characteristics of Qarakhanid Turkic.

This study focuses on the first-person singular and plural imperatives found in the *Kutadgu Bilig*. In this study, couplets containing first-person singular and first-person plural imperatives in the *Kutadgu Bilig* were first listed, and then these were analyzed according to their imperative and optative functions. The Egypt manuscript of the *Kutadgu Bilig* was used as the source material for this study. According to the findings, the first-person singular imperatives are used more frequently than the first-person plural imperatives in the work, and these imperatives are primarily used in an imperative function.

The aim of this study is to contribute to existing research on the use and function of imperatives in the *Kutadgu Bilig* and Qarakhanid Turkic.

Keywords: Kutadgu Bilig, Qarakhanid Turkic, Yusuf Has Hacib, imperatives.

* Dr. Öğr. Üyesi; Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ycelik@mku.edu.tr, ROR ID: [056hcgc41](https://orcid.org/056hcgc41).

Giriş

Karahanlı adı, bu devletin ünvanlarında geçen *kara* sözcüğüne dayanmaktadır. Altay kavimlerinde *kara* sözcüğü, *kuzey* sözcüğüne karşılık gelmektedir. *Kuzey* ise, büyüklük ve yükseklik ifade etmektedir. Bu durumda, *kara han* adının “kuvvetli, büyük, baş han” anlamına geldiği düşünülmektedir (Yüce, 1992, s. 251; Dilaçar, 2016, s. 15; Pritsak, 2021, s. 528). Karahanlı Devleti’nde, *Karahan* ile aynı anlama gelen ve bir ünvan göstergesi olan *İlig han* ya da *İlek han* da kullanılmaktaydı (Dilaçar, 2016, s. 15). Karahanlı Devleti, İslami kaynaklarda ise *Âl-Afrasiyab*, *el-Hâkâniye* ve *el-Hâniye* gibi adlarla anılmıştır (Yüce, 1992, s. 251).

Karahanlı Türkçesi, 11-13. yüzyıllar arasında Doğu Türkistan’da merkezi Kaşgar olan Karahanlı Devleti’nde konuşulan Türkçe idi (Tekin & Ölmez, 1999, s. 33). İlk İslami yazı dili olan “Karahanlıca” daha sonra yerini Harezmi Türkçesine bırakmıştır (Akalin vd., 1979, s. 141).

Karahanlı Türkçesine Kaşgarlı Mahmud *Hakaniye Türkçesi*, Yusuf Has Hacib ise *han tili* demiştir (Caferoğlu, 2015, s. 33).

Karahanlı Türkçesi, Köktürk-Uygur yazı dili geleneğinin devamı niteliğindedir. Dolayısıyla Karahanlı Türkçesinde Eski Türkçenin ses ve biçim bilgisel özellikleri, çoğunlukla korunmuştur (Akar, 2017, s. 151). Ancak Karahanlı Türkçesi her ne kadar Eski Türkçe özellikleri büyük oranda devam ettirse de Karahanlı Türkçesinin Köktürk-Uygur yazı dili geleneğinden ayrılan ses ve biçim bilgisel özellikleri bulunmaktadır. Buna göre Karahanlı Türkçesinin Eski Türkçeden ayrılan dil özellikleri şöyle gösterilebilir:

1. Eski Türkçe iç ve son ses /d/’ler, Karahanlı Türkçesinde /d/’ye dönüşür: *adək>adək* “ayak”, *toğ->toğ* “doy-” vb. (Tekin & Ölmez, 1999, s. 34).
2. Köktürk Türkçesindeki iç ve son ses /b/’ler, Karahanlı Türkçesinde /w/’ye dönüşür: *eb>ew* “ev”, *ebir->ewür* “evir-, çevir-” vb. (Tekin & Ölmez, 1999, s. 34).
3. Eski Türkçe şart ekindeki /r/’ler, Karahanlı Türkçesinde düşer: *bolsar>bolsa* “olsa”, *kelser>kelse* “gelse” vb. (Tekin & Ölmez, 1999, s. 34).
4. Eski Türkçe *-maz/-mez* olumsuz geniş zaman eki, Karahanlı Türkçesinde *-mas/-mes* biçimini alır: *bilmez>bilmes* “bilmez”, *bolmaz>bolmas* “olmaz” vb. (Tekin & Ölmez, 1999, s. 35).
5. Eski Türkçede olumsuz yeterlilik bildiren *uma-* fiili, Karahanlı Türkçesinde asıl fiilin zarf fiilli biçimiyle birleşerek *-uma/-üme-* biçimini alır: *kör- ü u-ma>körüme-* “görememek”, *tapın-u uma->tapnuma-* “tapamamak, hizmet edememek” vb. (Tekin & Ölmez, 1999, s. 35).
6. Köktürk Türkçesindeki /ñ/; Maniheizt Uygur metinlerinde /n/, Budist Uygur metinleri ve Karahanlı Türkçesinde /y/ biçimdedir: *koñ>koy* “koyun”, *çıgañ>çıgay* “yoksul, fakir” vb. (Ercilasun, 2005, s. 350).
7. Eski Türkçedeki düz ünlüler, Karahanlı Türkçesinde dudak ünsüzleri yanında yuvarlaklaşır: *tapıg>tapug* “hizmet”, *yabız>yawuz* “kötü” vb. (Ercilasun, 2005, s. 350).

Karahanlı Devleti Dönemi’nde İslamiyet’in kabul edilmesiyle, ilk Türk İslami eserler yazılmaya başlamıştır. Karahanlı Türkçesi ile yazılan ve günümüze ulaşan eserler; *Kutadgu Bilig* (1069-1070), *Dîvânü Lügati’t-Türk* (1074), *İlk Kur’an Tercümeleri*, *Atebetü’l-Hakâyık*, hukuk belgeleri ve (kimisi araştırmacılara göre) Ahmet Yesevî ile onu takip edenlerin şiirleridir

(Ercilasun, 2005, s. 297). Bunlardan *Kutadgu Bilig*, *Karahanlı*, *İlghanlı* ya da *Hakanî* denilen devlet zamanında Balasagunlu Yusuf tarafından yazılan ilk eserdir (Dilaçar, 2016, s. 13).

11. yüzyılın en büyük ürünü olan bu eser ahenkli ve sade bir dille yazılmış, sadece Karahanlı Türkleri arasında değil Türklerin yaşadığı oldukça geniş bir alanda da okunmuştur. Bu nedenle *Kutadgu Bilig*'e çeşitli bölgelerde çeşitli adlar verilmiştir. *Kutadgu Bilig*'e İranlılar *Şahname*, Turanlılar *Kutadgu Bilig*, Çinliler *Edebü'l-Mülûk*, Maçinler *Ayînü'l-Memleke*, Maşrıklılar *Zînetü'l-Ümerâ*, bazıları ise *Pendnâme-i Mülûk* adını vermişlerdir (Caferoğlu, 2015, s. 42).

“İnsanları her iki dünyada da mutlu etmeye, mutluluğa ulaştırmaya yarayan bilgi” anlamına gelen *Kutadgu Bilig*, “mutluluk, saadet, baht” anlamına gelen *kut* sözcüğünün +ad- isimden fiil yapma eki ve -gu sıfat fiil eki ile *bilig* “bilgi” sözcüğünün birleşimiyle oluşmuştur.

Bu eser, öğretici bir destan ve siyasetname olarak yazılmıştır. Konusu ise *kut*'un (saadetin) elde edilmesidir (Dilaçar, 2016, s. 71). Eserde İslam ahlak anlayışı, halk-yönetici ilişkileri ve yaşama tarzı anlatılmaktadır (Akar, 2017, s. 154-155).

Yusuf Has Hacib hikâyeyi, dört kavramı (adalet, baht, akıl ve akıbeti) temsil eden dört karakterin (hükümdar, vezir, vezirin oğlu ve vezirin kardeşinin) karşılıklı konuşmaları biçiminde kurmuştur. Bunlardan hükümdar olan Kün Togdı “adalet”i, vezir Ay Toldı “baht”ı, vezirin oğlu Ögdülmiş “akıl”ı, vezirin kardeşi Ogdurmuş ise “akıbet”i temsil etmektedir. Bu eser, tahkiye, hikmet ve mükaleme üslubunun hâkim olduğu yarı hikâye yarı temsil tarzında oluşturulmuş manzum bir mesnevidir (Kaçalın, 2018, s. 1).

Kutadgu Bilig, yönetenler ile yönetilenlerin toplumdaki görevlerini anlatan, iyi bir devlet yönetiminin nasıl olması gerektiğini, iyi / mutlu insan olmak için neler yapılması gerektiğini anlatan siyasi ve sosyal değerlendirmelere dayanan bir eserdir. Eserin yol gösterici üslubu, onun didaktik bir eser olduğunu göstermektedir.

Kutadgu Bilig'de akıl ve bilgi, üzerinde durulan konuların başında gelmekte; akıl öncelikle bilgiyi, olumlu düşünceyi emretmektedir. Bu nedenle eser, akılcılığı ve gerçekçiliği ön planda tutmaktadır (Korkmaz, 2019, s. 6).

Kutadgu Bilig'in üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri Uygur harfli, diğer ikisi ise Arap harflidir.

Uygur harfli olan Herat (Viyana) Nüshası, 1439 yılında Herat'ta istinsah edilmiştir (Ercilasun, 2005, s. 299).

Karahanlı Türkçesi Dönemi'nde, İslamiyet'in kabulüyle Arap harfleri kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu dönemde Arap harflerinin yanında Uygur harfleri de bir süre daha devam etmiştir. *Kutadgu Bilig*'in de Herat Nüshası'nın Uygur harfleri ile yazıldığı görülmektedir.

Herat nüshası bugün Viyana kütüphanesindedir. Bundan dolayı Viyana Nüshası olarak da bilinmektedir (Caferoğlu, 2015, s. 49).

Arap harfli olan Mısır (Kahire) Nüshası Kahire'deki Hıdiv kütüphanesinde bulunmaktadır (Caferoğlu, 2015, s. 49). İstinsah tarihi bilinmemekle birlikte 1374 yılından önce istinsah edildiği ifade edilmektedir (Akar, 2017, s. 156). Diğer Arap harfli nüsha olan Fergana Nüshası, Türkistan'ın Fergana ilinin Nemengâh şehrinde bulunmuş ve Ruslara tanıtılmıştır (Dilaçar, 2016, s. 39). İstinsah tarihi bilinmemektedir. Ancak diğer nüshalara göre daha eski bir

tarihte istinsah edildiği düşünülmektedir (Akar, 2017, s. 156). Zeki Velidi Togan tarafından bulunan bu nüsha, mevcut nüshalardan daha güvenilir niteliktedir (Korkmaz, 2019, s. 4).

Buradan da anlaşılacağı üzere *Kutadgu Bilig*'in elde bulunan nüshaları, eserin yazıldığı 11. yüzyıldan sonra istinsah edilmiştir.

Kutadgu Bilig, Türk toplum yapısını, devlet ve yönetim anlayışını göstermesi bakımından hem Türk dili hem de kültürü alanında yararlanılacak temel kaynaklardan biridir. *Kutadgu Bilig*'de Karahanlı Türkçesinin özelliklerini yansıtan pek çok dil malzemesi bulunmaktadır. Bunlardan biri de emir eklerinin kullanımınıdır.

Emir, Arapça *emr* sözcüğünden gelmektedir. *Güncel Türkçe Sözlük*'te bu sözcük, “belirli bir davranışta bulunmaya zorlayıcı söz; buyruk, buyuru, ferman, irade” biçiminde tanımlanmıştır. *Güncel Türkçe Sözlük*'te ayrıca bu sözcüğün diğer (mecaz) anlamı, “istek” olarak gösterilmiştir (URL-1). Dolayısıyla *emir* sözcüğünün “emir, buyruk” yanında “istek” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Emir ekleri üzerine araştırmacıların bazı görüşleri bulunmaktadır. Bunların bir kısmı şöyle gösterilebilir:

Muharrem Ergin, tasarlama kiplerinden olan emir eklerinin yalnızca biçim bildiren ekler olduğunu, her kişi için ayrı emir eklerinin bulunduğunu ifade etmiştir. Ancak Ergin, istek ekinin birinci kişileri için kullanılan ekin istek işlevinde emir eki olduğunu, bu eklerin doğrudan doğruya birinci kişi istek ekleri olmadığını düşünmektedir. Bunun nedenini de yakın kiplerin birbirinin yerini tutmasıyla, bir ekin aynı zamanda başka bir işlev için kullanılmasıyla açıklamaktadır. Yani Ergin, Türkçede birinci kişi emir eklerinin olduğunu, ancak emir ekinin zamanla istek işlevine kaydığını ve bunların aynı zamanda istek için de kullanıldığını belirtmiştir (Ergin, 2003, s. 304-308).

Tahsin Banguoğlu, emir eki için *buyuru kipi* ifadesini kullanmıştır. Ayrıca kipin tek bir çekiminin olduğunu yani birleşik zaman çekimine girmediğini, çekimin yalnızca ikinci ve üçüncü kişilerle yapıldığını birinci kişilerde çekimin olmadığını söylemiştir (Banguoğlu, 2007, s. 473).

Günay Karaağaç, emir çekiminin yalnızca biçim bildirdiğini ve tasarlanan hareketlerin emir biçiminde olduğunu ve emir çekiminde zaman ifadesi olmadığını söylemiştir. Karaağaç, emir çekiminde her kişi için ayrı ekler olduğunu, ünlem ve ünlem gruplarını oluşturmak için kullanıldığını, tekrar yoluyla tehdit, süreklilik, söz dinleme gibi anlamlar verebildiğini, soru ve olumsuzluk biçimlerinin alışılmadık bir durumu anlatmak, tekrarlatmak ya da karşı çıkmak için kullanıldığını ifade etmiştir. Ayrıca birinci tekil ve çoğul kişi emir eklerinde vurgunun emir ekleri üzerinde olduğunu ve bu durumun birinci tekil ve çoğul kişilerde emrin istek anlamına kaymasına neden olduğunu da eklemiştir (Karaağaç, 2013, s. 370-371).

Melike Somuncu, Türkçede işlev ve kullanım açısından en hareketli ve en fazla morfeme sahip olan kipin emir kipi olduğunu, emir kipinin yalnızca emir vermek için kullanılmadığını belirtmiştir (Somuncu, 2019, s. 32). Somuncu, Eski Türkçeden günümüz Türkiye Türkçesine emir kipi bulunduran cümleleri işlev açısından incelediği çalışmasında emir eklerinin *kuvvetli emir işlevi*, *emir işlevi*, *istek işlevi*, *iyi temenni işlevi*, *kötü temenni işlevi*, *dua işlevi*, *ikaz-uyarı işlevi*, *tembih işlevi*, *öğüt ve akıl verme işlevi*, *tavsiye ve yönlendirme işlevi*, *amaç işlevi*, *neden-sonuç işlevi*, *açıklama*, *bilgilendirme*, *haber verme işlevi*, *güven verme işlevi*, *güven duyma işlevi*, *cesaretlendirme işlevi*, *meydan okuma işlevi*, *birliktelik işlevi*, *teklif etme işlevi*, *davet etme işlevi*,

abartma işlevi, övme işlevi, takdir etme işlevi, endişe etme, korku işlevi, tehdit etme işlevi, mecburiyet işlevi, çaresizlik işlevi, yalvarma, yakarma işlevi, azarlama, çıkışma, paylama işlevi, niyet, tasarlama işlevi, gereklilik işlevi, önemsememe, umursamama işlevi, şart işlevi, merak işlevi, alay etme ve iğneleme işlevi, beklenti işlevi, yasaklama işlevi, teselli işlevi, kabul etme, kabullenme işlevi, hatırlatma işlevi, tedbir alma işlevi, reddetme işlevi, farz etme işlevi, şaşkınlık işlevi, gelecek zaman işlevi, özetleme işlevi, tercih işlevi, acıma işlevi, ispatlama işlevi, imkânsızlık işlevi, pişmanlık işlevi, danışma işlevi, vaatle bulunma işlevi, gücenme işlevi, bahsetme işlevi, özlem işlevi, izin verme, nezaket işlevi, bıkınlık işlevi, itiraz etme işlevi, öngörü işlevi, uyandırma işlevi, argo işlevi, kararsızlık işlevi, kararlılık işlevi, kışkırtma işlevi, yemin etme işlevi, sitem etme işlevi, pazarlık yapma işlevi ve hayal kırıklığı işlevi olmak üzere yetmiş bir işlevi olduğuna dikkat çekmiştir (Somuncu, 2019, s. 53-301).

Tuncay Böler, fiilin yapılmasını emretmek için kullanılan kipe *emir (buyruk) kipi* demiş ve emir kipinin genellikle hitap kavramı taşıdığını, eklerin emrin yanında dilek, rica, gereklilik, yalvarma, yakarma vb. bildirdiğini ifade etmiştir (Böler, 2021, s. 320).

Necati Demir, emir çekiminde her kişi için ayrı eklerin olduğunu belirtmiştir. Demir, birçok araştırmacının birinci tekil ve birinci çoğul kişi istek ile emir çekimlerinin aynı olması nedeniyle ve “kişi kendi kendine emredemez” gerekçesini göstererek emir çekiminde birinci kişilerin olmadığı biçimindeki görüşlerine karşı çıkarak emir çekimi ile istek çekiminin Türk lehçelerinde farklı olduğunu (Örneğin, Kazak Türkçesinde birinci kişilerde istek çekimi *bargaymin* “gideyim”, *bargaymiz* “gidelim”; emir çekimi *alayın* “alayım”, *alayık* “alalım” biçimindedir), eğer lehçelerde emir için ayrı ekler varsa Türkiye Türkçesinde de olması gerektiğini belirtmiştir (Demir, 2022, s. 216).

Zeynep Korkmaz, “yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden dil bilgisi kalıbı”nı *emir kipi* olarak adlandırmış; bu kalıpta kip ekleri ile kişi eklerinin iç içe girdiğini ve her kişi için ayrı emir eklerinin olduğunu ifade etmiştir (Korkmaz, 2022, s. 591).

Korkmaz da emrin birinci tekil ve çoğul çekimlerinin bulunmadığı görüşüne katılmamaktadır. Korkmaz, Eski Türkçeden beri ekin tüm kişilerde çekiminin olduğunu belirtmektedir. Ekin birinci kişilerde kullanılmadığını öne süren bazı araştırmacıların bu görüşlerini ise, 14-16. yüzyıllar arasında yazılan Arap dil bilgisi kitaplarında emrin birinci kişi biçimlerinin bulunmadığı yönündeki gerekçeleriyle açıklamaktadır. Özet olarak Korkmaz, bazı araştırmacıların birinci kişilerde emir ekinin olmadığı yönündeki görüşlerini, Arap dil bilgisi etkisine bağlamaktadır (Korkmaz, 2022, s. 592-593).

Korkmaz, emir kipinin temel işlevinin emir olduğunu ancak emrin dışında açıklama, dua, gereklilik, hayret, istek, kabullenme, kargış, sitem, şaşkınlık, tehdit, teslimiyet, uyarı, yakarış, yemin, yeterlik, yönlendirme gibi görevlerinin de bulunduğunu belirtmiştir (Korkmaz, 2022, s. 595-596).

Görüldüğü üzere, emir eki ile ekin birinci tekil ve birinci çoğul kişilerdeki çekimi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Buna göre, bazı araştırmacılar (Özdemir, 1967, s. 190; Ergin, 2003, s. 308; Ercilasun, 2011, s. 61-66; Karaağaç, 2013, s. 371; Çiçek, 2014, s. 345; Demir, 2022, s. 216; Korkmaz, 2022, s. 591 vb.) emrin birinci tekil ve birinci çoğul kişi çekimlerinin Eski Türkçe Dönemi’nden beri olduğunu, ekin emir yanında istek işleviyle kullanıldığını; bazı araştırmacılar ise (Deny, 1941, s. 363; Kononov, 1956, s. 219; Gencan, 1975, s. 543; Dizdaroğlu, 1963, s. 63; Adalı, 1979, s. 117; Hengirmen 1995, s. 619; Koç, 1996, s. 245; Banguoğlu, 2007, s.

473; Bilgegil, 2009, s. 262 vb.) kişinin kendi kendine emredemeyeceğini gerekçe göstererek emrin birinci tekil ve birinci çoğul kişi çekimlerinin olmadığını savunmuştur.

Bu çalışmada, *Kutadgu Bilig*'in Mısır Nüshası'ndaki birinci tekil ve birinci çoğul kişi emir ekleri üzerinde durulmuş ve bu ekler, emir ve istek işlevlerine göre sınıflandırılmıştır. Buna göre öncelikle *Kutadgu Bilig*'de birinci tekil kişi emir eki geçen beyitler ile günümüz Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ve eklerin işlevleri, ardından birinci çoğul kişi emir eki geçen beyitler ile günümüz Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ve eklerin işlevleri gösterilmiştir. *Kutadgu Bilig*'de birinci tekil ve çoğul kişi emir ekleri geçen beyitler ve işlevleri şöyle gösterilebilir¹.

1. Birinci Tekil Kişi Emir Ekleri ve İşlevleri

Karahanlı Türkçesinde birinci tekil kişide kullanılan emir ekleri: *-AyIn*, *-yIn*, *-Ay*, *-AyI*, *-yI* ve *-AyIm*'dir (Hacıeminoğlu, 2008, s. 190).

Kutadgu Bilig'de emir çekiminde her kişi için ayrı ekler kullanılmıştır (Ercilasun, 1984, s. 140). *Kutadgu Bilig*'in Mısır Nüshası'nda birinci tekil kişi emir çekiminde başta *-Ayın* olmak üzere *-yIn*, *-Ay*, *-AyI*, *-yI* eklerinin kullanıldığı görülmüştür. *Kutadgu Bilig*'de birinci tekil kişi emir ekleri bulunan beyitler ve işlevleri şöyle gösterilebilir:

1.1. Emir İşlevinde Kullanılan Birinci Tekil Kişi Emir Ekleri

Kutadgu Bilig'de emir işlevinde kullanılan birinci tekil kişi emir ekleri ile geçtikleri beyitler ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları şöyledir:

467. negüke yorır-men bu yirde kuruğ
iligke *barayın kılayın* tapuğ

(Bu yerde niçin boşa vakit geçiriyorum; hükümdara gideyim ve onun hizmetinde bulunayım.)

509. hacib aydı aşnu maña kelsüni
köreyin anı men mini körsüni

(Hacib, önce o bana gelsin; ben onu göreyim, (o da) beni görsün, dedi.)

539. men aşnu *ayayın* iligke sözüñ
ne ermiş tilekiñ kim ermiş özün

(Ben önce senin sözünü, dileğinin ne olduğunu, kim olduğunu hükümdara söyleyeyim.)

558. eşitti bu ay toldı barça sözüğ
ayur serneyin men *tutayın* özüğ

(Ay Toldı bütün bütün sözleri işitti, ben sabreleyim ve bekleyeyim, dedi.)

702. bu ay toldı aydı maña berk kişen
bu bir kaç neñ ol kör *bireyin* nişan

(Ay Toldı, benim için zor, sıkı olacak birkaç şey var; bak, onları göstereyim, dedi.)

742. takı bir bu ma'ni *ayayın* saña
eşitgil anı sen muni büt maña

(Bunun başka bir anlamını da sana söyleyeyim; sen bunu işit ve bana inan.)

¹ *Kutadgu Bilig*'te yer alan beyitler, Reşit Rahmeti Arat'ın *Kutadgu Bilig I-Metin* (2007, s. 8-650) adlı çalışmasından alınmıştır.

787. bu oldruğ ne kürsi yiri ol saña
 bu ma'ni *uqayın* ayu bir maña
 (Bu oturduğun nasıl bir tahttır; bunun anlamını anlayayım, bana söyleyiver.)

792. ilig aydı uktum sözüg belgülep
açayın sözümni saña ülgülep
 (Hükümdar, ne demek istediğini anladım; bunların ne demek olduğunu sana anlatayım, dedi.)

839. ayu bir maña sen neteg *tapnayın*
 sewinçin kayu ol anı *tutnayın*
 (Sen bana söyleyiver, nasıl hizmet edeyim; seni memnun etmek için, sevinmen için, nasıl davranayım.)

847. saña men *ayayın* yarağısızlarığ
 yarağısızka yakma yoriğil arığ
 (Ben sana yaralı olmayan şeyleri söyleyeyim; sen yararlı olmayanlara yaklaşma, temiz yürü, temiz ol.)

924. neçe satgağ erse bu eğğü kişi
 tapı men *bolayın* bu eğğü işi
 (Bu iyi insan ne kadar düşkün olsa, hizmet ederek; ben bu iynin eşi, arkadaşı olayım.)

930. negü teg ögeyin bu isiz kişiğ
 negü teg *tileyin* bu isiz işig
 (Bu kötü kişiyi nasıl öveyim; bu kötü işi nasıl isteyeyim.)

933. kalı *sewmeyin* kör bu eğğü kişiğ
 kalı *ögmeyin* men bu eğğü işig
 (Bu iyi kişiyi nasıl sevmeyeyim; bu iyi işi nasıl övmeyeyim.)

959. ilig yarlıkamaz negü *sözleyin*
 ayıtmazda aşnu negü *ötmeyin*
 (Hükümdar emretmedi, neyi söyleyeyim; sormadan, söylemeden önce neyi arz edeyim.)

1033. bu şükruğ negü teg *ötey* öz özün
 munıñ şükri sen kıl saña ay tüzün
 (Bu şükürü kendi kendime ben nasıl arz edeceğim; ey asil, bunun şükürünü sana karşı sen yap.)

1185. ayur ay atam bir sözüm bar saña
 anı *aytayın* men ayu bir maña
 (Ey baba, sana bir sözüm var onu söyleyeyim; sen bana onu söyleyiver, dedi.)

1277. meniñde kiğın sen negü kılğıñı
ayayın eşitgil uşulmuş teni
 (Benden sonra senin ne yapacağını sana anlatabildiğim kadar söyleyeyim, dinle.)

1579. ata öldi erse oğul bar tirig
 birisin yitürdüm *tutayın* birig
 (Babası öldü ise, oğlu hayattadır; birini kaybettim, bari birini tutayım.)

1627. munı *eğleyin* men bu bolsun kişi
 kişi bolmış aşgın tusulğay tuşı
 (Ben onu yetiştireyim, adam olsun; adam olan her zaman yararlı olur.)

1634. ötemiş bolayın atası hakın
kılayın kişilik bağırsaklıkın
 (Babasının hakkını ödeyeyim; ona şefkatle insanlık yapayım.)

1817. yanut birdi ögdülmiş açtı tilin
 ayur men *urayın* bu sözke ulın
 (Ögdülmiş cevap verdi, dilini açtı; bu sözün aslını söyleyeyim, dedi.)

1877. bayat birsü tevfiķ maña emdi küç
 ħakiñnı *öteyin* yanut birke üç
 (Tanrı bana şimdi tevfiķ ve güç versin, senin hakkını bire karşı üç olarak ödeyeyim.)

1889. ilig bir kün ündedi ögdülmişig
 ayur *aytayın* söz sen ay bilmişig
 (Hükümdar bir gün Ögdülmiş'i çağırıldı; sana bir söz söyleyeyim, sen bildiğini söyle, dedi.)

1920. eşitsü *ayayın* özüm bilmişin
 ilig me keçürsün ħaťa bolmışın
 (Ben kendi bildiğimi söyleyeyim; hükümdar dinlesin ve yanlış olanları affetsin.)

2673. öttüg birdi ögdülmiş aydı ay beg
yorayın bu sözni köñülteki teg
 (Ögdülmiş; ey bey, bu sözü gönüldeki gibi anlatayım diye arz etti, söyledi.)

3065. meniñdin kerek emdi eđgü yanut
 saña ħaķ *öteyin* tiriglik anut
 (Benden şimdi iyi bir yanıt görmelisin; sana hakkını ödeyeyim, sen hayatını ona göre düzenle.)

3101. münümmü öküşrek azu erdemim
 ayu bir maña sen *kılayın* emim
 (Kusurum mu daha çok, yoksa erdemim mi; bana söyleyiver, ben çaremi bulayım.)

3175. yanut birdi ögdülmiş ilig ħutı
 anı çın tilese *iteyin* otı
 (Ögdülmiş, ey devletli hükümdar, onu sen gerçekten istiyorsan çaresini, gerekeni yapayım, diye cevap verdi.)

3176. ilig yarlıkasa *barayın* özüm
 okıyın anı men *açayın* sözüm
 (Hükümdar emrederse, kendim gideyim; sözümü açayım, onu davet edeyim.)

3177. tilin *sözleyin* men tükel türlügün
 biligdin uķuştn söz öğrüp ögün
 (Bilgiyle, akılla türlü türlü dil dökerek, sözümü söyleyeyim.)

3185. ilig aydı emdi bu erse yarağ
bitiyn bitigim añar bolsu ağ
 (Hükümdar, şimdi bu yararlı ise mektubu yazayım, bu ona ağ olsun, dedi.)

3186. saña bargu erse itingil itig
 munu men özümün *bitiyn* bitig
 (Sen gideceksen, hazırlan; ben de bir mektup yazayım.)

3207. saña men *bireyin* törü küç bile
bu yirde tirilgil sewinçin küle
(Ben güçle senin hakkını vereyim; bu yerde sevinçle gülerek yaşa.)
3270. tüzü yalñuk oğlu sewer edgünü
bu edgü kayu ol *ögeyin* anı
(Bütün insanoğlu iyiyi sever; bu iyi nerede, onu öveyim.)
3279. negü *tutzayın* men saña emdi söz
kamuğ söz seniñde aya köñli tüz
(Ey kalbi doğru, sendeki bütün sözlerin hepsini ben sana şimdi nasıl söyleyeyim.)
3317. ağın ma sözüm bar bu sözde basa
anı ma *ayayın* özün tınlasa
(Bundan başka bir sözüm daha var; dinlersen, onu da söyleyeyim.)
3333. negü ol nelük munça emger özün
maña belgölüg ay *bileyin* sözün
(Nasıl ve niçin kendine bunca eziyet ediyorsun; bana açıkça söyle, ben senin sözünü bileyim.)
3454. yanut birdi ögdülmiş aydı özüm
tilek birle keldi *açayın* sözüm
(Ögdülmiş; ben bir istekle geldim, sözümü açayım, diye cevap verdi, söyledi.)
3519. negü teg öger sen bu dünya maña
anıñ ‘aybını men *ayayın* saña
(Bu dünyayı sen bana nasıl översin; onun kusurlarını sana ben söyleyeyim.)
3695. özüm dünyadın kaçtı keldi berü
yana men negü teg *barayın* naru
(Kendim dünyadan kaçtım, beri geldim; tekrar oraya nasıl gideyim.)
3697. kođu birgil emdi mini teñrike
du‘açı bolayın saña edgüke
(Şimdi beni Tanrı’ya koyuver, bırak; senin iyiliğine duacı olayım.)
3698. iki öz körüşmek tilese küsep
mañar kelme sen men *barayın* tilep
(İkimiz arzulayıp, görüşmek istersek, sen bana gelme, ben seni isteyip bulayım.)
3711. *tutayın* men emdi maña bir cevap
sözün sözleyük öz tilin ülgülep
(Söylediğin sözleri ölçüp tartarak, bana şimdi bir cevap ver; ben tutayım, hareket edeyim.)
3712. tilin sözlegil hem bitigil bitig
iligke *yanayın* ay bilge tetig
(Ey bilge âlim hem dilinle söyle hem mektup yaz; ben hükümdara döneyim.)
3713. yanut birdi odğurmuş aydı bitig
bitiyyin kör ança ay bilge tetig
(Odğurmuş yanıt verdi, ey bilge âlim biraz gör, bekle mektup yazayım, dedi.)

3748. saña ya seniñ kapğıña men barıp
negüni *tileyin* tiriglik ıdıp
(Sana ya da senin kapına gidip, canlılığı, hayatı gönderip, ben senden neyi isteyeyim.)
3755. ay ilig bu tört hacetim kıl reva
saña *tapnayın* men elig yüz owa
(Ey hükümdar, şu dört ihtiyacımı reva kıl; ben el ve yüz öperek, sana hizmet edeyim.)
3758. bu tört neñ maña bir saña *tapnayın*
sewüg can yuluğlap özüm *itneyin*
(Bu dört şeyi bana ver, sana hizmet edeyim; sevgili canımı vererek, kendim hazır bulunayım.)
3759. bu neñler maña birse sen ay ilig
özüm kıl *kılayın bireyin* elig
(Ey hükümdar, bu şeyleri bana verirsen, kendimi kul edeyim, sana elimi vereyim.)
3791. kodu bir ay ilig mini sen maña
du'açı bolayın bu yirde saña
(Ey hükümdar, sen beni bana koyuver, bırak; bu yerde sana duacı olayım.)
3822. bitidiñ bitigke yanutı bitig
maña bir *bireyin*² ay bilge tetig
(Mektuba karşı cevabı yazdın; ey bilge âlim şimdi izin ver, onu vereyim, götürüyüm.)
3833. örü turdı ögdülmiş aydı sözüm
kesildi seniñdin *barayın* özüm
(Ögdülmiş ayağa kalktı, sana söyleyecek sözüm kalmadı, ben gideyim, dedi.)
3876. ilig inç esenin tirilsün uzun
saña men *bolayın* yuluğ bu özün
(Hükümdar sağlıkla sıhhatle uzun yaşasın, ben senin uğruna feda olayım.)
3886. yana barğu erse *barayın* özüm
negü ayğu erse *ayayın* sözüm
(Tekrar gitmem gerekirse ben kendim gideyim; ne söylemek gerekirse, sözümü söyleyeyim.)
3889. yana ok negü teg *bitiyin* bitig
bitig ornıña sen bitig sen tetig
(Tekrar nasıl mektup yazayım, ey zeki; mektup yerine işte sen gidiyorsun.)
3893. ilig aydı arzuñ bu erse kalı
bitig me *bitiyin* açıp söz yolu
(Hükümdar, eğer arzun bu ise söze yol açmak için, mektup da yazayım, dedi.)
3894. bitig me *bitiyin* munuķı sözün
bitigke ısanma katığlan özün
(Bu sözleri mektuba da yazayım, sen mektuba güvenme, kendin gayret et.)
3945. tileki ne erse bu yirke kelip
anı men *bireyin* itigin kılıp
(Buraya gelip, ne dileği varsa her şeyi yapıp ben onu vereyim.)

² Bu sözcüğün Herat (A109-26) Nüshası'nda *bereyim* biçiminde geçtiği kaydedilmiştir (Ercilasun, 1984, s. 142; Arat, 2007, s. 384).

3996. *tutayın* sen aymış sözüg tıñladım
iligke barıp men tapuğ başladım
(Tutayım, farz edeyim; senin söylediğin sözü dinledim ve hükümdara gidip, hizmete başladım.)

4018. munu men bilir men bu öñdi törü
ayayın men emdi sen öğren körü
(Ben bu kanun ve töreyi bilirim, şimdi söyleyeyim; sen görerek öğren.)

4025. köñülke kirürmü sözüg *tuñlayın*
özüm öğrenürmü anı *añlayın*
(Bu söz gönlüme girer mi, dinleyeyim; ben kendim öğrenir miyim, bunu bir anlayayım.)

4029. men emdi *ayayın* eşitgil ögün
sen öğren yazılsu saña bu tügün
(Ben şimdi söyleyeyim, düşünerek dinle; öğren ve sana bu düğüm çözülsün.)

4034. neçe me bu kün söz saña aysa öz
kiçiglerke başlap *ayayın* bu söz
(Bugün her ne kadar bunları sana söylesem bu söze küçükler için başlayıp, söyleyeyim.)

4164. munı ma ayu bir maña sen bu kün
negü teg katılgu *uqayın* ögün
(Bugün sen bunu da bana söyleyiver; nasıl münasebet kurulacak, bunu da iyice öğreneyim.)

4572. munı ma ayu bir maña belgülüg
bu iştin yime ök *alayın* ülüg
(Bunu da bana açık olarak söyleyiver, bu işten bir az bilgi alayım.)

4632. özün tab'ını men *ayayın* yora
kızılı sarıglı örüñli kara
(Ben senin tabiatını yorumlayarak söyleyeyim; kızıl, sarı, ak veya karadır.)

4699. *tutayın* sen aymış ilig tapğını
tükel bildim iş tuş buğun kılğını
(Senin dediğin gibi, hükümdarın hizmetine girdiğimi ve eş dost ile halkın tavır ve hareketini tamamen bildiğimi düşünüyüm, farz edeyim.)

4788. bu mundağ idimni kalı *sewmeyin*
tilep bulğuğa öz kalı *iwmeyin*
(Böyle Tanrımı nasıl sevmeyeyim; dileyip bulmak için, nasıl acele etmeyeyim.)

4803. haqikat munı bil ay ögdülmişim
ayayın saña men özüm bilmişim
(Ey Ögdülmiş'im, bunu hakikat bil; ben sana kendi bildiklerimi söyleyeyim.)

4865. kođu birsü ilig mini teñrike
du'acı *bolayın* añar eğgüke
(Hükümdar beni Tanrıya koyuversin, bıraksın; ona iyiliği için duacı olayım.)

4878. *barayın* men emdi esen eğgü kal
ikigü ajunluk ayā eğgü fāl
(Ey her iki dünya saadetine kavuşan insan, ben şimdi gideyim, sen sağ ve esen kal.)

4938. añar men *barayın* ya kelsün maña
ziyâret üçün ol ay kızğu eçe
(Ey mutlu talihli kişi, ziyaret etmek için ya ben ona gideyim ya da o bana gelsin.)
4943. *barayın* bu sözni añar *sözleyin*
ilig barmasu men anı *keldreyin*
(Gideyim, ona bu sözü söyleyeyim; hükümdar gitmesin, getireyim.)
4992. bu sözke egildim birür men boyun
ziyaret *kılayın* añar men bu kün
(Bu söze eğildim, boyun eğiyorum; ben bugün, onu ziyaret edeyim.)
4995. *barayın* iligke ilig kelmesün
mañar tegsü emgek añar tegmesün
(Hükümdara gideyim, hükümdar gelmesin; bu zahmet bana değsin, ona değmesin.)
5003. yaruķ dünya yüzke eşünse eşük
men ötrü *barayın* ay eski tüşük
(Ey eski düşkün, parlak dünya yüze örtü örtünce ben oraya geleyim.)
5006. eñ aşnu saña men *tuşayın* barıp
neteg kılğu andın kılalım yorıp
(İlk önce ben sana gelip düşeyim; ne yapılacağını sonra düşünüp yapalım.)
5008. *barayın* men emdi ilike turup
ayayın bu sözler sewinsün uçup
(Ben şimdi kalkıp, hükümdara gideyim, bu sözleri söyleyeyim; anlayıp sevinisin.)
5013. sini küdge men ewde kelgil maña
yarağın körüp iş *kılayın* saña
(Seni evde bekleyeceğim, bana gel; faydasını görüp o işi sana yapayım.)
5023. kadaşını alğıl maña kel turup
ziyaret *kılayın* yüzini körüp
(Sen kardeşini alıp bana gelirsin, ben de onun yüzünü görüp ziyaret edeyim.)
5611. bayat birsü tevfiķ bu künde naru
sen aymış bu sözler *tutayın* körü
(Bugünden itibaren Tanrı bana tevfiķ versin; senin söylediğin bu sözleri görerek yerine getireyim, tutayım.)
5648. yana saķnu aldı ayur *iwmeyin*
iweklikte yas ol anı *kılmayın*
(Tekrar düşündü, acele etmemeliyim çünkü acele etmek zararlıdır, onu yapmamalıyım, dedi.)
5654. *barayın* men emdi kadaşım tapa
kiñeyin anar men bu iş ay apa
(Ben şimdi kardeşimin yanına gideyim ve bu işi onunla düşüneyim.)
5655. yarağlıg tise men *kılayın* bu iş
yarağsız tise kalsunı bu kiñeş
(O yararlı olacak derse ben bu işi yapayım; eğer yararsız derse, bu iş kalsın.)

5664. kalı yarlıkasa *barayın* naru
ziyaret kılıp terk *yanayın* berü
(Eğer emrederse oraya gideyim; ziyaret edip çabucak buraya döneyim.)

5704. yidim içtim uđ teg yorıdım yawa
açıp *suwsatayın* munı men iwe
(Öküz gibi yedim, içtim, ömrümü boşuna geçirdim; ben bunu çabucak açıp susatayım.)

5705. öküş arzu ni‘met yiyü semridi
bu kün *argurayın* yetildi öği
(O pek çok arzu, nimet yiyerek semirdi; vakti geldi, bugün onu zayıflatmalıyım.)

5707. haşım kıldı özke kalın köp kişig
sewinçlig *kılayın iteyin* işig
(O birçok insanı kendine düşman etti; ben iyilik yapayım, onları tekrar memnun edeyim.)

5712. ölüm tutmaz erken *kılayın* tapuğ
ölüm tutsa kalğay tapuğlar kuruğ
(Ölüm yaklaşımdan ibadet edeyim; ölüm yakalayınca ibadet mümkün olmaz.)

5724. olarda biri bu *ayayın* eşit
yarağı körüp bil sen ötrü iş it
(Onlardan biri budur, dinle, söyleyeyim: yararlı olanı görüp bil, ona göre iş yap.)

5748. maña munda yigrek tidüki özüm
ayayın saña men ay körklüg yüzüm
(Ey güzel yüzlüm, benim için burasının daha iyi olduğunu sana anlatayım.)

5762. bu bir türlügi ol taķı birisini
ayayın eşitgil aça men anı
(Bu bir türlüdür; birini daha dinle, ben onu sana söyleyeyim.)

5850. meniñdin kerek bolsa yarı basut
maña ay *kılayın* ol işke men ot
(Benden sana herhangi bir işte yardımım gerekirse bana söyle, ben o işe bir çare bulayım.)

5910. ağır tut ay ilig bu üç türlügüg
ayayın saña men maña tut ögüg
(Ey hükümdar, bu üç türlü insana değer ver; ben sana söyleyeyim, iyice dinle.)

5937. küçüñ yetmişin kıl inanma maña
taķı kalsa yarı *kılayın* saña
(Gücünün yettiğini yap, bana inanma; yapamadıkların kalırsa, ben sana yardım edeyim.)

5966. men aşnu *barayın* seniñdin oza
sen akru uğu kel ay kılķı tüze
(Ey temiz kalpli insan, ben acele önceden gideyim; sen yavaşça arkadan gel, dedi.)

6031. negü ol tüşüñni maña ay aça
anı men *yöreyin* kör adra seçe
(Sen nasıl bir rüya gördün, bana bunu iyice anlat, ben de onu düşünüp seçerek yorumlayayım.)

6032. yanut birdi oğgurmış açtı tilin
ayur *sözleyin* men köñülke alın
(Odgurmış dilini açtı, cevap verdi ve söyleyeyim, sen gönlünle dikkatle dinle dedi.)

6085. saña kaç ağız söz özüm *sözleyin*
unıtma anı sen meniñde kiñin
(Sana birkaç söz söyleyeyim, sen bunları benden sonra da unutma.)
6150. köni *sözleyin* söz saña ay kıdaş
negü *kizleyin* men ay köñli tudaş
(Ey kardeş, sana doğru söz söyleyeyim; ey gönüldeş, senden niçin gizleyeyim.)
6273. ilig aydı teñri bu künde naru
maña birsü tevfiķ *kılayın* törü
(Hükümdar, bugünden itibaren Tanrı bana tevfiķ versin ben töreyi yerine getireyim, dedi.)
6280. negü erki ħali *köreyin* anıñ
tırig barmu erki kıdaşım meniñ
(Acaba ħali nasıldır, onu göreyim; benim arkadaşım canlı mı bir öğreneyim.)
6547. *tutayın* ya kısra ya kıyşarça boldum
ya şeddad-u ‘ad teg taķı uçmak ittim
(Tutayım, farz edeyim ben ya kısra ya da kayser oldum ya da şeddad ve ‘ad gibi cennet yaptırdım.)
6565. *turayı barayı* ajunuğ *kezeyi*
vefalığ kim erki ajunda *tileyi*
(Kalkayım, gideyim dünyayı gezeyim; dünyada vefalı kimseyi dileyeyim.)
6566. kişi kızlıķı boldı kıyda tileğü
tilep bulğu erse tileyü *köreyi*
(İnsan, nadir oldu, nerde istemeli, istenip bulunacaksa isteyip göreyim.)
6567. kamuğ arzu buldum kişi bulmadım men
ķalı bulsa arzum yüziñe *baķayı*
(Ben bütün arzularımı buldum, insan bulamadım; eğer arzum olursa yüzüne bakayım.)
6569. apañ bulsa men bir vefalığ aķı er
eginke *yüdeyi* közümke *urayı*
(Eğer vefalı, cömert insan bulursam onu sırtıma yük edeyim, gözüme vurayım.)
6570. ķalı bulmasa men vefa birle yalñuķ
keyik tağı birle tiriglik *ķılayı*
(Eğer vefalı insan bulamazsam yabancı havyanlar ile yaşayayım.)
6571. yigüm ot köki bolsu yağmur suwı tap
eğiz ķum *tüneyi* tağar ton *keğeyi*
(Yiyeceğim ot kökü olsun, yağmur suyu bana yeter; kumdan döşek yapıp geceleyeyim, çuldan elbise giyeyim.)
6572. ya vahşı bolup men biyabanda yügrü
kişide *yırayı* ajunda *yiteyi*
(Ya vahşı olup çöllerde koşayım; insanlardan uzaklaşayım dünyadan yitip gideyim.)
6573. taķı bolmaz erse ajun barça koğtum
ögüz teg *aķayı* tüpi teg *toğayı*
(Daha olmazsa bütün dünyadan vazgeçtim; ırmak gibi akayım, fırtına gibi doğayım, yükseleyim.)

6574. idim muñka tegdim vefasızka tuştum
 vefalıg kim erki sewüg *can bireyi*
 (Ey Tanrı'm, sıkıntıya uğradım, vefasızlara düştüm; vefalı kimdir, ona sevgili canımı vereyim.)

6575. atı kaldı yalñuk kişi kılkı bardı
 bu kılķ kaçça bardı udu men *barayı*
 (Adı kaldı, insanlık kayboldu; bu insanlık nereye gitti, ben arkasından gideyim.)

6580. bu kün munda minçe kimi iş *kılayı*
 ya kimke *büteyi* kimi dost *tutayı*
 (Bugün burada kendimce kimi eş yapayım, kime inanayım ya da kimi dost tutayım.)

6581. köñül kimke birgü muñum kimke aygu
 muñadtım men emdi bir azrak *ayayı*
 (Kime gönül vermeli kime sıkıntıyı söylemeli; ben şimdi sıkıntılıyım biraz anlatayım, söyleyeyim.)

6583. apañ andka erse iminlik bütünlük
 bu and tutğuçı kim anı er *atayı*
 (Eğer inanç ve güvenlik and ile ise, bu andı tutan kim, ona erkek diyeyim.)

6584. tuz etmek haķı tip küdeşigli barmu
 kümüş gevher altın bile men *kalayı*
 (Tuz, ekmek hakkı diyerek gözetten var mı; ben onu gümüş, gevher, altın ile bırakayım.)

6585. kanı koşnı aşnı sewinç kağğuka iş
 kumuğum *bireyi* men ewdın *çıkayı*
 (Konu komşu, sevinç ve kaygı arkadaşı nerde; ben her şeyimi vereyim, evden çıkarayım.)

6586. adaş koldaşım tip inanç boldaçı kim
 anı beg kılıp men özüm kul *bolayı*
 (Arkadaş, dost diye inanılacak kimdir; ben onu bey yapıp kendim ona kul olayım.)

6587. kişi bulmadım men muñadur ma yalñuz
 saķınçın sızar men sewinçin *küleyi*
 (İnsan bulamadım, ben sıkıntılı ve yalnızım; dertten eriyorum, ben sevinçle güleyim.)

6589. azu tilwe munduzmu boldum ya mundum
 negü sözledim men ayu bir *uķayı*
 (Acaba deli ve budala olup aklımı mı kaybettim, niçin böyle söyledim, söyleyiver, anlayayım.)

6590. ya sevda küçedip meñim artadı ol
 közümkemü körnür özüm hab *içeyi*
 (Ya sevda çoğalarak beni mi etkiledi ya da gözüme mi görünür, kendim ilaç içeyim.)

6591. maña oķmu tuştı bu yañlıg kişiler
 azu menmü tetrü kişi men *yanayı*
 (Bu türlü insanlar bana mı düştü, acaba ben mi ters bir insanım, bundan vazgeçeyim.)

6592. isizim isizim kanı ol kişiler
 vefa atı koğtı ajunda *ögeyi*
 (Üzgünüm, ben kötüyüm, dünyada vefa adı bırakan insanlar nerede, öveyim.)

6593. bu kün körse erdi bu öñdi törü kılķ
olar ķođmıř erse sewinķlig *bolayı*

(Bugün onların koydukları iyi gelenek, görenek, kanunları göreyim ve sevineyim.)

6594. yok erse ayu birsü öñdi törü kılķ
tüzün törke keķsü otunuğ *süreyi*

(Eğer böyle değılse iyi gelenek, görenek, kanunları söyleyiversin, düzgün insanlar başa geķsin saygısızları kovayım.)

6598. neķe sōzleķe men tükemez taķı sōz
bu munķa tap emdi sōzün ne *barayı*

(Ben ne kadar söylesem de söz tükenmez; şimdi bu kadar yeter, sözün nedir, gideyim.)

6599. maņa munda yigrek adın bulmadım men
uluş kend *ķođayı* ķiřide *yırayı*

(Ben burada kendim için daha iyi bir şey bulamadım; ulus ve kentleri bırakayım, insanlardan uzaklaşayım.)

6600. atım bilmesünler mini kōrmesünler
tilep bulmasunlar sōzümni *keseyi*

(Benim adımı bilmesinler beni görmesinler; dileyip bulmasınlar sōzümü keseyim.)

6603. cefa cevri barı maņa tegmesüni
otun bifalardın sıñardın *bolayı*

(Cevr ve cefanın tümü bana değmesin, saygısız ve kaba insanlardan uzak olayım.)

Yukarıda verilen beyitlere ve Türkiye Türkçesindeki karşılıklarına bakıldığında *açayın* “açayım” (792, 3176, 3454), *argurayın* “yorayım” (5705), *alayın* “alayım” (4572), *añlayın* “anlayayım” (4025), *atayı* “adını vereyim, diyeyim” (6583), *ayayı* “söyleyeyim” (6581), *ayayın* “söyleyeyim” (539, 742, 847, 1277, 1920, 3317, 3519, 3886, 4018, 4029, 4034, 4632, 4803, 5008, 5724, 5748, 5762, 5910), *aytayın* “söyleyeyim, sorayım” (1185, 1889), *baķayı* “bakayım” (6567), *barayı* “varayım” (6565, 6575, 6598), *barayın* “varayım, gideyim” (467, 3176, 3695, 3698, 3833, 3886, 4878, 4938, 4943, 4995, 5003, 5008, 5654, 5664, 5966), *bileyin* “bileyim” (3333), *bireyi* “vereyim” (6585), *bireyin* “vereyim” (702, 3207, 3759, 3822, 3945), *bitiysin* “yazayım” (3185, 3186, 3713, 3889, 3893, 3894), *bolayı* “olayım” (6586, 6593, 6603), *bolayın* “olayım” (924, 3697, 3791, 3876, 4865), *can bireyi* “can vereyim” (6574), *ķıkayı* “ķıkayım” (6585), *edleyin* “değer vereyim, yetiştireyim” (1627), *iķeyi* “iķeyim” (6590), *iteyin* “edeyim, yapayım” (3175, 5707), *itneyin* “hazır bulunayım” (3758), *iwmeyin* “acele etmeyeyim” (4788, 5648), *ķalayı* “kalayım, bırakayım” (6584), *keğeyi* “giyeyim” (6571), *keldreyin* “getireyim” (4943), *keseyi* “keseyim” (6600), *kezeyi* “gezeyim” (6565), *ķılayı* “yapayım” (6570, 6580), *ķılayın* “yapayım” (467, 1634, 3101, 3759, 4992, 5013, 5023, 5655, 5707, 5712, 5850, 5937, 6273), *ķılmayın* “yapmayayım” (5648), *ķiņeyin* “danışayım” (5654), *kizleyin* “gizleyeyim” (6150), *kōreyi* “gōreyim” (6566), *kōreyin* “gōreyim” (509, 6280), *kūleyi* “gūleyim” (6587), *oķıyın* “ķağırayım, davet edeyim” (3176), *ōgeyi* “ōveyim” (6592), *ōgeyin* “ōveyim” (930, 3270), *ōgmeyin* “ōvmeyeyim” (933), *ōtey* “geķeyim” (1033), *ōteyin* “ōdeyeyim” (1877, 3065), *ōtneyin* “isteyeyim” (959), *sewmeyin* “sevmeyeyim” (933, 4788), *sōzleyin* “söyleyeyim, anlatayım” (3177, 4943, 6032, 6085, 6150), *suwsatayın* “susatayım” (5704), *süreyi* “süreyim” (6594), *tuñlayın* “dinleyeyim” (4025), *tileyi* “dileyeyim” (6565), *tileyin* “dileyeyim” (930, 3748), *tapnayın* “hizmet edeyim” (839, 3755, 3758), *toğayı* “doğayım, yükseleyim” (6573), *turayı* “durayım” (6565), *tuşayın* “bulup göreyim” (5006), *tutayın* “tutayım, farz edeyim” (558, 1579, 3711, 3996, 4699, 5611, 6547), *tutnayın*

“tutayım, davranayım” (839), *tutayın* “söyleyeyim, emredeyim” (3279), *tüneyi* “geceleyeyim” (6571), *ukeyi* “anlayayım” (6589), *ukeyin* “anlayayım, öğreneyim” (787, 4164), *urayı* “vurayım” (6569), *urayın* “vurayım, söyleyeyim” (1817), *yanayı* “geri döneyim” (6591), *yanayın* “geri döneyim, vazgeçeyim” (3712, 5664), *yırayı* “uzaklaşayım” (6572, 6599), *yiteyi* “yiteyim, kaybolayım” (6572), *yorayın* “yorumlayayım, anlatayım” (2673), *yöreyin* “tabir edeyim, yorumlayayım” (6031) ve *yüdeyi* “yük taşıyayım” (6569) sözcüklerinde birinci tekil kişi emir eklerinin emir işleviyle kullanıldığı görülmüştür.

Kutadgu Bilig’de geçen bu sözcüklerden bir kısmının emrin yanında açıklama, bilgilendirme, haber verme; çaresizlik, dua-iyi temenni, farz etme, ikaz-uyarı, itiraz etme, merak, niyet-tasarlama, tavsiye-yönlendirme, vaatte bulunma ve yemin etme-söz verme işlevi ile kullanıldığı da tespit edilmiştir. Buna göre *bireyin* “vereyim” (702) açıklama, bilgilendirme, haber verme; *iş kılâyı* “eş yapayım”, *büteyi* “inanayım”, *dost tutayı* “dost tutayım” (6580) çaresizlik; *du’acı bolayın* “duacı olayım” (3791, 4865), *törü kılâyın* “töreyi yerine getireyim” (6273), *sıñardın bolayı* “uzak olayım” (6603) dua-iyi temenni; *tutayın* ise “tutayım, farz edeyim” (3996) farz etme; *ayayın* “söyleyeyim” (5724, 5910) ikaz-uyarı; *sewmeyin* “sevmeyeyim” (4788) itiraz etme; *bileyin* “bileyim” (3333), *köreyin* “göreyim” (6280) merak; *barayın* “varayım” ve *kılâyın* “yapayım” (467) niyet-tasarlama; *yanayı* “döneyim, vazgeçeyim” (6591) tavsiye-yönlendirme; *bireyin* “vereyim” (3207) vaatte bulunma ve *tutayın* “tutayım, yerine getireyim” (5611) yemin etme-söz verme işlevi ile kullanılmıştır.

1.2. İstek İşlevinde Kullanılan Birinci Tekil Kişi Emir Ekleri

Kutadgu Bilig’de istek işlevinde kullanılan birinci tekil kişi emir ekleri ile geçtikleri beyitler ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları şöyle gösterilebilir.

47. bu yañlıg melikni boğunlar sewer
yüzini *körey* tip adınlar iwer

(Halk, böyle bir hükümdarı sever; herkes yüzünü göreyim diye ona koşar.)

104. aķı süretin kim *köreyin* tise
kelip körsü ĥakan yüzini usa

(Cömert yüzünü kim görmek isterse, gelip hakanın yüzünü görsün.)

107. tüzün kılķı alçak bağırsak köñül
köreyin tise kel muni kör amul

(Düzgün, asil, alçak gönüllü, şefkatli ve yumuşak gönül görmek istersen, gel, bunu gör ve rahatla.)

166. mini emgetür til idi ök telim
başım kesmesüni *keseyin* tilim

(Dilim beni çok sıkıntıya sokuyor; başımı kesmesinler, ben dilimi keseyim.)

196. negülük tise sen *ayayın* saña
eşıtgil sözümni ay ersig tona

(Ey yiğit, mert nasıl olduğunu dersin sebebini sorarsan sana söyleyeyim; sözümü dinle.)

198. yañılmaz kişi kim ayu bir maña
yañılmış tümen miñ *ayayın* saña

(Yanılmayan kişi kimdir bana söyleyiver; ben sana yanılmış binlerce insan söyleyeyim.)

353. bu kün toğdı ilig tidim söz başı
yörügün *ayayın* ey eğgü kişi
(Ey iyi insan, bu Kün Togdı sözün başında hükümdarı söyledim; bunu, anlatayım, yorumlayayım.)

390. munıñ şükri emdi neteg *öteyin*
tirig bolsa özüm yılın hem ayın
(Ben kendim aylarca ve yıllarca yaşasam, bunun şükürünü bundan sonra nasıl ödeyeyim.)

474. bu ay toldı itti kör at ton tolum
ayur *köndüreyin* tapuğka yolum
(Gör, bu Ay Toldı atını, elbisesini, silahını hazırladı; yolumu onun hizmetine doğru yola döndüreyim, dedi.)

479. siziksiz kerek bolğa altun kümüş
özüm *işleteyin* tise men üküş
(Kendim bir yer edinmek istersem, bana, şüphesiz, çok altın ve gümüş gerekecek.)

481. kim erse tapuğka *kireyin* tise
iki neñ kerek bil söz aydım kese
(Kim hizmete girmek isterse, hiç şüphesiz, bil, şu iki şey gereklidir.)

510. yana *uqturayın* iligke bu söz
kayu kün körüñü kaçan kalgü öz
(Ben bu sözü hükümdara yine anlatayım; ne zaman geleceğı ve hangi gün görüneceğı belirlensin.)

551. ay devlet iğisi bu devlet bile
turayın tise tur sen eğgü tile
(Ey devlet sahibi, bu devlet ile durmak istersen, sen de iyilik dile.)

560. kayu öğte hacib tilese mini
ol öğte *keleyin* tidi söz küni
(Hacib beni ne zaman isterse, ben onun söylediğı gün ve zamanda geleyim.)

570. eşitti ilig aydı keldür qanı
kayuda turur bir *köreyin* anı
(Hükümdar işitti; getir, hani; nerededir, onu bir göreyim dedi.)

579. ilig aydı ünde maña kirsüni
köreyin anı men mini körsüni
(Hükümdar, onu bana çağır, ona seslen, gelsin; beni görsün, ben (de) onu göreyim, dedi.)

630. yañıldı bu tüşte meniñ bu özüm
negü teg *açayın* kişike sözüm
(Bu kez, ben kendim yanıldım; nasıl birine sözümü açayım, açarım.)

679. *urayın* tigüçi özi ursuqar
basayın tigüçi özi bassıqar
(Beni vurayım diyenler, kendisi vurulur; beni ezmeyim diyenler kendisi ezilir.)

683. ilig aydı uqtum bu erdemlerin
münüñ barmu ayğıl *bileyin* senin
(Hükümdar, bu erdemlerini anladım; senin kusurun var mı söyle, bileyim, dedi.)

721. mini kim bulup berk *tutayın* tise
ayu birdim ol neñni tutsun usa
(Kim beni bulup sıkı tutmak isterse, söyleyiverdim; o her şeyi tutsun.)
729. negü ol muniñ ma'nisi ay maña
bileyin ukayın büteyin saña
(Bunun anlamı nedir, bana söyle; ben de bileyim, anlayayım ve sana güveneyim.)
750. aç a sözledim söz maña emdi büt
ıdayın tise ıd kalı tutsa tut
(Sözümü açıkça söyledim, imdi bana inan; beni göndermek isterse, bırak, gönder; eğer tutarsa tut.)
852. *yarayın* tise sen maña belgülüg
bu kaç neñ özüñdin yırat ay külüg
(Sen bana gerçekten yararlı olmak istiyorsan, ey namılı insan bu birkaç şeyi kendinden uzak tut.)
1230. seniñde kiñin men tiriğ *turmayın*
seniñ kađğulariñ közün *körmeyin*
(Senden sonra yaşamayayım ve senin kaygılarını gözle görmeyeyim.)
1292. özüñ bay *bolayın* tise belgülüg
könilikte buldı bu baylar ülüg
(Sen gerçekten zengin olmak istersen, bu zenginler kısmeti doğrulukta buldu.)
1410. sakığ ol körü barsa dünya işi
tutayın tiyü sunsa yitrür kişi
(Dikkatli bakarsan, bu dünya işi bir seraptır; insan tutmak isteyerek elini sunsa, onu kaybeder.)
1552. atañ öldi erse ata men saña
atalık *kılayın* oğul bol maña
(Baban öldü ise, ben sana babayım; ben babalık edeyim, sen bana oğul ol.)
1635. bu ay toldı tapğı telim erdi kör
kişilik *kılayın* anıñ yangı kür
(Bu Ay Toldı'nın hizmeti çok idi, gör; ona karşı yiğitçe hareket edeyim ve insaniyet edeyim.)
1745. tağı bir ajunuğ *bulayın* tise
könilik bütünlük bile kol usa
(Bir de dünyayı bulmak istersen, elinden gelirse, doğrulukla ve imanla ara.)
1748. tağı bir ajunuğ *tutayın* tise
könilik bile tut köñül til özüñ
(Bir de dünyayı tutmak istersen dilini, kendini ve gönlünü doğru tut.)
1898. sewer sewmezin öz *bileyin* tise
köñülke bağa körgü bilgey basa
(Kendisi sevip sevmediğini bilmek isterse gönüle baksın; bu gönülden görülebilir, anlaşılabilir.)
1902. sewer sewmezin öz *bileyin* tise
saña tetrü baksa közi belgülüg
(Kendisi sevip sevmediğini bilmek isterse sana doğru bakınca, gözünden belli olur.)

2033. uzun il *yiyeğin* tise ay büğü
törü tüz yoritğu boğunuğ küğü
(Ey hakim, memlekette uzun süre hüküm sürmek istersen kanunu doğru yürütmeli ve halkı korumalısın.)

2068. öküş il *tutayın* tise ay ilig
üç iş kılğu ötrü yetilse elig
(Ey hükümdar, birçok memleketi tutmak istersen, elin yetişirse, şu üç işi yap.)

2081. talu beg *bolayın* tise belgölüg
talı tutğu erdem ay atlıg külüg
(Ey namlı meşhur, seçkin bir bey olmak isterse erdeme değer verilmelidir.)

2157. özüñ dünya ‘uqbi *bulayın* tise
bu kaç işni koğma katıgılan usa
(Kendin dünya ve ahireti, bulmak istersen bu birkaç işi bırakma; yapabilirsen, bunları yerine getir.)

2251. bilişmez kişig sen *bileyin* tise
bilişin ayıtgıl uqılğay basa
(Bilmediğin insanı bilmek istersen onun tanıdıklarını sor, sonra anlarsın.)

2618. tükel bay *bolayın* tise belgölüg
köñül baylıkı qol ay ersig külüg
(Ey şanlı yiğit, tamamen zengin olmak istersen hiç şüphesiz, gönül zenginliği iste.)

2810. sewerig sewügsüz *kılayın* tise
tilin ayğu neñni tıdıp birmese
(Sevileni sevimsiz yapmak isterse, dilin söyleyeceği şeye mâni olup vermemelidir.)

2827. munı ma ayu birgil emdi maña
bileyin uqayın ay ersig toña
(Şimdi bana bunu da söyleyiver; ey mert kahraman, bileyim ve anlayayım.)

2947. ilig tıñlar erse anı *sözleyin*
yok erse bu sözni özüm *kızleyin*
(Hükümdar dinlerse, onu söyleyeyim; eğer yok dinlemezse sözümü gizleyeyim.)

3060. maña küç bir emdi *öteyin* haqın
sewinsü maña bolsı köñli yakın
(Şimdi bana kuvvet ver, onun hakkını ödeyeyim; sevin, gönlü bana yakın olsun.)

3307. turup keldim emdi *köreyin* tiyü
sakınç kağğu bağın *yöreyin* tiyü
(Şimdi sıkıntıdan, kaygıdan kurtulayım, seni göreyim diyerek kalkıp geldim.)

3401. kişig duşmanım tip usanma özün
nelük *korkayın* tip küwenme sözün
(Düşmanım küçüktür diyerek, sen ihmalkâr olma; niçin korkayım diyerek, sözle güvenme.)

3680. qalı tutmasa sen bu aymışlarım
cevab kıl *yanayın* ay ersig erim
(Ey yiğit, eğer sen bu söylediklerimi kabul etmezsen cevap ver, ben döneyim.)

4037. tapuğka açayın tise er kapuğ
kiçig oğlan erken kılınğ tapuğ
(İnsan, hizmet kapısını açmayı istese küçük yaşta hizmeti yapmalıdır.)
4172. uluğluk tapayın tise sen özün
er at birle yakşı yorı ay tüzün
(Ey yumuşak huylu insan, sen büyüklük bulmak istersen hizmetkârlara iyi muamele et.)
4195. özün edğü atlığ bolayın tise
isizke katılma katığlan usa
(Kendin iyi ad kazanmayı istersen elinden geldiği kadar, kötülere katılma; buna katlan.)
4210. sewer sewmezin sen bileyin tise
sewügrek neñin kol ukuğay basa
(Sevip sevmediğini bilmek istersen, ondan çok sevdiği bir şeyini iste, sonra anlaşılacaktır.)
4258. atın edğü bolğay sini sewgeler
saña katlayın tip tüzü iwğeler
(Adın iyi olur, insanlar seni severler; herkes sana katılayım, dost olayım diye acele eder.)
4276. sewinçin tiriglik bulayın tise
kişig tepsemegil katığlan usa
(Hayatını sevinçle geçirmek istersen mümkünse insanları kıskanmamaya gayret et.)
4277. yağığ kul kılayın tise sen tükel
töküp ıd saw altun sunup tut sağal
(Düşmanları kendine kul etmek istersen, saf altın dök ve onların sakalını tut.)
4281. ağırlık bulayın tise sen özün
ağırla kişig sen ay kılkı tüzün
(Ey yumuşak huylu insan, sen kendine hürmet edilmesini istersen insanları ağırla.)
4282. tükel bay bolayın tise belgülig
barıña tapı bol kötürdün ülüğ
(Tamamen zengin olmayı istersen var olana kanaat et; kendi nasibini götürürsün.)
4297. yüzün tutçı suwluğ tutayın tise
tilin sözleme söznı yalğan usa
(Şeref ve itibarını her zaman korumak istersen yalan söz söylememeye gayret et.)
4319. kerek bolğu sözni ayıttın maña
ayayın eşitgil muni men saña
(Sana gerekli olacak sözü bana sordun; dinle, ben şimdi bunu sana söyleyeyim.)
4378. bileyin tise sen okı hendese
açılğay sakış kapğı munda basa
(Bunu bilmek istersen, hendese oku; bundan sonra sana hesap kapısı açılır.)
4385. kılayın tise sen özün iş küdüğ
ayıtğu kerek edğü isiz ödüğ
(Herhangi bir iş yapmak istersen, zamanın iyi veya kötü olup olmadığını sormak gerekir.)
4394. batığ yinçge sözler ukayın tise
bulardın eşit söz ukuğay basa
(Derin ve ince manalı sözleri anlamak istersen bunlardan sözü dinle, sonra anlarsın.)

4407. köni yol *tutayın* tise yinçgelig
boğuzuğ arıtğu ay kılkı silig
(Ey temiz kalpli, çok ince olan bu doğru yolu tutmak istersen yediğinin helal olmasına dikkat et.)

4408. sakınuk *bolayın* tise belgülüg
boğuzka eginke halal bir ülüg
(Açıkça takva sahibi olmak istersen boğazının ve sırtının nasibi helal olmalıdır.)

4409. çığay *bolmayın* bay bolayın tise
zina kılma hergiz katığlan usa
(Fakir olmamayı, zengin olmayı istersen hiçbir zaman zina etmemeye gayret et.)

4410. ağırlık *bulayın* tise sen özün
fesadka katılma ay kılkı tüzün
(Ey yumuşak huylu insan, kendin itibar bulmak istersen hiçbir zaman fesada karışma.)

4435. ajunda atıñnı *yağayın* tise
ümeg eğğü tutğıl katığlan usa
(Dünyaya adını yaymak istersen mümkünse yolculara iyi davranmaya gayret et.)

4486. kim ewlik *alayın* tise törtte taş
ağın almaz ewlik aya erde baş
(Ey erkeklerin başı, kim evlenmek istese şu dört türlü kadından başkasıyla evlenmez.)

4490. bular da talusın *ayayın* saña
kisi alğu erse kulağ tut maña
(Bunlardan hangisinin daha iyi olduğunu sana söyleyeyim; insan alacaksan, bana kulak ver, beni dinle.)

4555. özün eğğü atlığ *bolayın* tise
ağı bolğıl artuk katığlan usa
(Kendin iyi ad, ün kazanmak istersen gayret et, çok cömert olmaya çalış.)

4556. boşuğ kul *kılayın* tise belgülüg
ağı bol üle neñ kötürdün ülüg
(Gerçekten hür insanı kul etmek istersen cömert ol, mal dağıt; karşılığını görürsün.)

4559. erejlig *bolayın* tise sen özün
usallıkñı koğğıl ay kılkı tüzün
(Ey yumuşak huylu insan, sen huzurla yaşamayı istiyorsan ihmalkârlığı bırak.)

4560. *kılayın* tise sen bayatka tapuğ
et özke ömiş birme yapğıl kapuğ
(Sen Tanrı'ya kulluk etmeyi istiyorsan vücuda düşündüklerini verme ve bunun kapıyı kapat.)

4561. kumuğ eğgülükke *tegeyin* tise
et özni kısa tut havanı basa
(Bütün iyiliklere erişmek istersen vücuduna ve nefesine hâkim ol.)

4644. kalı sen *okıyın* tise sen kişig
okğıl velikin keğ itgil işig
(Eğer sen insanları davet etmek istersen davet et, ancak bunun için önce çok iyi hazırlık yap.)

4741. taķı munda yigrek *tileyin* tise
ikigün ajunuğ tileme usa

(Bundan daha iyisini dilerse; eğer yapabilirsen iki dünyayı da isteme.)

4759. saķım ol körü barsa körnü turur
tutayın tidükte yiter yok bolur

(Dikkatli bakarsan o ancak göze görünen bir seraptır; tutmak istersen, kaybolur yok olur.)

4937. bu ol kör bu künki tilekim meniğ
özüm bir yüzini *köreyin* anığ

(Onun yüzünü, bir defa olsun, göreyim; benim bugünkü dileğim budur.)

4942. bu iş kılğa ilig tilese anı
okıyın yana yarlıkasa mini

(Bu işi hükümdar arzu ederse yapacağım; emrederse, tekrar onu davet edeyim.)

4954. berü kelmese men *barayın* naru
yüzini *köreyin* yanayın berü

(O buraya gelmezse, ben oraya gideyim; yüzünü göreyim tekrar geri döneyim.)

5098. muñar meñzer emdi bu beyt ay aķı
ukayın tise sen munuķı okı

(Ey cömert, şimdi şu beyit buna benzer; anlamak istersen, işte, oku.)

5173. taķı bir ajunuğ *tutayın* tise
könilikni tutğu söz aydım kese

(Öteki dünyayı elde etmek istersen, yine bu doğruluk yolunu tutmalısın; bunda şüph yoktur.)

5201. kamuğ bulğanuķnı *süzeyin* tise
özün süzgü buđnuñ süzülgey basa

(Bütün bulanıklıkları süzmek istersen, kendini süz, sonra, halk durulur.)

5348. saķınuğ *bolayın* tise ay külüg
ħalal yi ħalaldin kötürgil ülüg

(Ey şöhretli insan, takva sahibi olmak istersen, helal ye, nasibini helalden al.)

5711. bu kün tevbe birle *yanayın* mene
ığımdın bu ‘uzruğ *kolayın* mene

(Bugün ben tövbe ile, ona döneyim ve rabbimden bunun özrünü isteyeyim.)

5958. bu er aydı odğurmuş ıdtı mini
sözüm bar ĳadaşın *köreyin* xanı

(O kişi, beni Odğurmuş gönderdi, bir sözüm var; hani, kardeşini göreyim, dedi.)

5902. tuçı beg *bolayın* tise belgülüg
bu dört neñ kerek ötrü tegse ülüg

(Gerçekten meşhur bir bey olmak istersen, Allah nasip ederse, bu dört şey gereklidir.)

5955. yumuşçı bakıp aydı bir er turur
sözüm bar *tuşayın* tiyü yol qolur

(Hizmetçi bakıp bir adam gelmiş, yanınıza gireyim diyerek söylenecek sözüm var dedi.)

5977. seniñ bir yüzüñni *köreyin* tiyü
saña tegdi emgek okıdım berü
(Senin yüzünü bir defa daha göreyim diye seni buraya çağırdım; sana zahmet oldu, dedi.)

6051. tükel yörmediñ tüş yörügin maña
eşıtgıl bu tüş men *yöreyin* saña
(Sen benim rüyamın yorumunu tamamen yorumlamadın; dinle, bu rüyayı ben sana yorumlayayım.)

6186. yanut birdi ögdülmiş aydı turup
negü teg *barayın* sini men koşup
(Ögdülmiş durup düşündükten sonra cevap verdi: ben seni böyle bırakıp nasıl gideyim, dedi.)

6234. negü kağgu wağtı turur ay oğul
maña ay *bileyin* ay kılkı amul
(Ey oğul, böyle bir zamanda bu nasıl bir kaygıdır; ey sakın insan, bana söyle bileyim.)

6279. ötündi iligke ayur men bu kün
barayın kadaşım taparu yoğun
(Hükümdara arz etti, ben bugün kardeşimi yoklamak üzere onu ziyaret edeyim, dedi.)

6523. yana kelgil emdi yigitlik maña sen
ayada *tutayın* ağı çuz töşettim
(Ey yigitlik, sen bana şimdi tekrar gel; sana ipekler, sırmalar döşettim, seni el üstünde tutayım.)

6568. vefa kaçtı boldı cefa toldı dünya
vefa kimde erki men azrak *kolayı*
(Vefa azaldı, dünya cefayla doldu; vefa kimdedir, ben ondan isteyeyim.)

6576. bağırsak kişi yok ajunda tiledim
bağırsızka köñlüm negü teg *ulayı*
(İstedim, aradım, dünyada vefalı bir insan yoktur: vefasız kimselere nasıl gönül bağlayayım.)

6577. kimi özke köz teg yakın tuttum erse
yağı çıktı yek teg yekig ne *kılayı*
(Kimi kendime gözüm gibi yakın tuttumsa o şeytan gibi düşman çıktı, ben onu ne yapayım.)

6578. kimi sewdim erse sewüg cança tuttum
cefa keldi andın kimi met *seweyi*
(Kimi sevdiysem onu sevgili canım gibi tuttum, ondan cefa geldi, artık kimi seveyim.)

6579. kişi köñli bilgü tanuğ erdi til söz
köñül til ala boldı kimke *büteyi*
(İnsanın gönlünü anlamak için onun dili ve sözü bana tanıktı, gönül ve dil alaca oldu kime güveneyim.)

6582. adaş koldaşımda umınç bilmedim men
kadaş kılkı yat teg negü teg *açayı*
(Arkadaş ve dostlarımda ben sadakat bulamadım, kardeşim bana yabancı gibi duruyor, ona gönlümü nasıl açayım.)

6588. nelük artadı halk negü öñdi koğtı
 kayu ödke tuştum ya kayda *turayı*
 (Halk neden bozuldu, niçin iyi âdetleri bıraktı, hangi zamana düştüm, nerede durayım.)

6595. kamuğ edgü bardı törü öñdi iltti
 kişi soñı kaldı ne edgü *bulayı*
 (Bütün iyiler gitti, kanunu ve iyi geleneklerden vazgeçti; iyi insanların sonu kaldı, iyileri nasıl, nerede bulayım.)

6596. bu boğ sın yoriğlı kişi erse barça
 firişte mü erdi olar ne *bileyi*
 (Bu insan kılığında dolaşanların hepsi adam ise onlar melek miydiler, ne bileyim.)

6597. olar bardı kaldım bularnı bile men
 negü teg *yorıyı* ne kılkın *yarayı*
 (Onlar gitti, ben bunlar ile kaldım; nasıl hareket edeyim ve onlar ile nasıl bağdaşayım.)

6601. çağan teg tikerler çibun teg sorarlar
 köpek teg ürerler kayusun *urayı*
 (Akrep gibi sokarlar, sinek gibi kanımı emerler, köpek gibi havlarlar; hangisini vurayım.)

6602. ulındım men emdi otunlarka tuştum
 ökünç birle tün kün neçe yük *yüdeyi*
 (Şimdi ben usandım, küstahlara düştüm, gece gündüz pişmanlık içinde bütün bu yükü nasıl taşıyayım.)

6604. ilahi ruzi kıl sewüg sawçı yüzün
 yime dört işiniñ yüzini *köreyi*
 (Ey Rabbim sevgili peygamberimizin yüzünü bana nasip et; bir de onun dört arkadaşının yüzlerini göreyim.)

Kutadgu Bilig'deki bu beyitlere ve Türkiye Türkçesindeki karşılıklarına bakıldığında *açayı* "açayım" (6582), *açayın* "açayım" (630, 4037), *alayın* "alayım, ev alayım / evleneyim" (4486), *ayayın* "söyleyeyim" (196, 198, 353, 4319, 4490), *barayın* "varayım" (4954, 6186, 6279), *basayın* "basayım" (679), *bileyi* "bileyim" (6596), *bileyin* "bileyim, anlayayım" (683, 729, 1898, 1902, 2251, 2827, 4210, 4378, 6234), *bolayın* "olayım" (1292, 2081, 2618, 4195, 4282, 4408, 4555, 4559, 5348, 5902), *bolmayın* "olmayayım" (4409), *bulayı* "bulayım" (6595), *bulayın* "bulayım" (1745, 2157, 4276, 4281, 4410), *büteyi* "inanayım" (6579, 6580), *büteyin* "inanayım, güveneyim" (729), *ıdayın* "göndereyim" (750), *işleteyin* "işleteyim" (479), *katlayın* "katılayım" (4258), *keleyin* "geleyim" (560), *keseyin* "keseyim" (166), *kılayı* "yapayım" (6577), *kılayın* "yapayım" (1552, 1635, 2810, 4277, 4385, 4556, 4560), *kireyin* "gireyim" (481), *kizleyin* "gizleyeyim" (2947), *kolayı* "isteyeyim" (6568), *kolayın* "isteyeyim" (5711), *korıayın* "korkayım" (3401), *körey* "göreyim" (47), *köreyi* "göreyim" (6604), *köreyin* "göreyim" (104, 107, 570, 579, 3307, 4937, 4954, 5958, 5977), *körmeyin* "görmeyeyim" (1230), *köndüreyin* "yola çıkayım" (474), *okıyın* "çağırayım, davet edeyim" (4644, 4942), *öteyin* "ödeyeyim" (390, 3060), *seweyi* "seveyim" (6578), *sözleyin* "söyleyeyim" (959), *süreyi* "süreyim" (2947), *süzeyin* "süzeyim" (5201), *tapayın* "hizmet edeyim" (4172), *tegeyin* "değeyim, ulaşayım" (4561), *tileyin* "dileyeyim, isteyeyim" (4741), *turayı* "durayım" (6588), *turayın* "durayım, çıkayım, devam edeyim" (551), *turmayın* "durmayayım, ayakta/hayatta kalmayayım" (1230), *tuşayın* "bulup göreyim" (5955), *tutayı* "tutayım" (6580), *tutayın* "tutayım, farz edeyim" (721, 1410, 1748, 2068, 4297, 4407, 4759, 5173, 6523), *uğayın* "anlayayım, öğreneyim" (729, 2827, 4394, 5098),

uğturayın “anlatayım” (510), *ulayı* “bağlayayım” (6576), *urayı* “vurayım” (6601), *urayın* “vurayım” (679), *yağayın* “yayayım” (4435), *yanayın* “geri döneyim, vazgeçeyim” (3680, 4954, 5711), *yarayı* “yarayayım” (6597), *yarayın* “yarayayım” (852), *yiyeğin* “yiyeyim, yaşayayım” (2033), *yöreyin* “yorumlayayım” (3307, 6051) ve *yüdeyi* “yük taşıyayım” (6602) sözcüklerinde birinci tekil kişi emir eklerinin istek işleviyle kullanıldığı görülmüştür.

Ancak yukarıda sıralanan sözcüklerden bir kısmının istek yanında amaç, çaresizlik, farz etme, merak, neden-sonuç, sitem etme ve tercih işlevi ile kullanıldığı da tespit edilmiştir. Bunlardan *körey* “göreyim” (47) amaç; *açayın* “açayım” (630), *barayın* “varayım” (6186), *köñül ulayı* “gönül bağlayayım” (6576), *ne kılayı* “ne yapayım” (6577), *büteyi* “güveneyim” (6579), *turayı* “durayım” (6588), *bulayı* “bulayım” (6595), *bileyi* “bileyim” (6596), *yarayı* “yarayayım, bağdaşayım” (6597), *urayı* “vurayım” (6601) çaresizlik; *tutayın* “farz edeyim” (4699, 6547) farz etme; *köreyin* “göreyim” (570), *bileyin* “bileyim” (6234) merak; *okıyın* “çağırayım, davet edeyim” (4942) neden-sonuç; *açayı* “açayım” (6582), *seweyi* “seveyim” (6578), *yüdeyi* “taşıyayım, yük edineyim” (6602) sitem etme ve *ığayın* “göndereyim” (750) tercih işlevi”ni de karışılmaktadır.

2. Birinci Çoğul Kişi Emir Ekleri ve İşlevleri

Karahanlı Türkçesinde birinci çoğul kişi emir ekleri: *-Alım, -İlm, -Allı, -Allı*’dır (Argunşah, 2011, s. 53, 54). *Kutadgu Bilig*’in Mısır Nüshası’nda, birinci çoğul kişi emir çekiminde *-Alım, -İlm* ekleri kullanılmıştır. *Kutadgu Bilig*’de içerisinde birinci çoğul kişi emir ekleri bulunan beyitler ve işlevleri şöyledir:

2.1. Emir İşlevinde Kullanılan Birinci Çoğul Kişi Emir Ekleri

Kutadgu Bilig’de emir işlevinde kullanılan birinci çoğul kişi emir ekleri ile geçtikleri beyitler ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları şöyle gösterilebilir.

4924. *küdelim körelim* yime ay ağı
negü ol ahır hal öd öğlek tağı

(Ey cömert, *bekleyelim*, yine *görelim*; son durum ve zaman ne olacak.)

4930. *küdelim* bir ança *sınalım* anı
negü teg ahır hal zamane küni

(Biraz *bekleyelim*, onu *sınayalım*; son durum ve zamane günü ne olacaktır.)

5006. eñ aşnu saña men tuşayın barıp
neteg kılğu andın *kılalım* yorıp

(İlk önce ben sana gelirim, sende buluşuruz; nasıl yapılacaksa daha sonra, düşünüp yapalım.)

Yukarıda verilen beyitlere ve Türkiye Türkçesindeki karşılıklarına bakıldığında *küdelim* “bekleyelim” (4924, 4930), *körelim* “görelim” (4924), *kılalım* “yapalım” (5006) ve *sınalım* “sınayalım, tecrübe edelim” (4930) sözcüklerinin emir işlevi ile kullanıldığı görülmüştür.

2.2. İstek İşlevinde Kullanılan Birinci Çoğul Kişi Emir Ekleri

Kutadgu Bilig'de istek işlevinde kullanılan birinci çoğul kişi emir ekleri ile geçtikleri beyitler ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları şunlardır:

3489. *baralım*³ timekte adın yok sözüm
neteg ayğa barma tiyü bu özüm
(Gidelim demekten başka sözüm yoktur; ben kendim sana nasıl “gitme, varma” diyeyim.)

4975. yorı kel *kirelim*⁴ maña ay sözüg
nelük ewre keldi yana bu özün
(Yürü, gel, *girelim* bana sözünü söyle; kendin yine neden eve geldin.)

5964. yanut birdi ögdülmiş aydı keke
negü erse yigil *baralım*⁵ bile
(Öğdülmiş “gel, ne varsa ye, birlikte gidelim” diye cevap verdi.)

Yukarıda verilen beyitlere bakıldığında *Kutadgu Bilig*'de birinci çoğul kişi emir eklerini alan *baralım* “varalım, gidelim” (3489, 5964) ve *kirelim* “girelim” (4975) sözcüklerinin istek işleviyle ve aynı zamanda *baralım* “varalım, gidelim” sözcüğünün 3489 numaralı beyitte çaresizlik, 5964 numaralı beyitte ise teklif etme işleviyle kullanıldığı görülmüştür.

3. Sonuç

Bilindiği üzere Türkçe; Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Türkiye Türkçesi olmak üzere üç döneme ayrılmaktadır.

Karahanlı Türkçesi (11-13. yüzyıl), Orta Türkçe Dönemi'nin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bu döneme ait en önemli eserlerin başında ise, Yusuf Has Hacib tarafından yazılan *Kutadgu Bilig* gelmektedir.

“Mutluluk veren bilgi” anlamına gelen *Kutadgu Bilig*, Eski Türk toplum yapısını, devlet yapısı ve yönetim anlayışını göstermesi bakımından hem Türk dili hem de kültürü alanında yararlanılacak temel kaynaklardan biridir.

Bu çalışmada, *Kutadgu Bilig*'de yer alan birinci tekil ve çoğul kişi emir ekleri incelenmiştir. Çalışmada öncelikle birinci tekil ve çoğul kişi emir ekleri geçen beyitler ile günümüz Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiş; ardından bunlar, emir ve istek işlevine göre gösterilmiştir.

Çalışmada *Kutadgu Bilig*'in Mısır Nüshası esas alınmış ve bu nüshadaki birinci tekil kişi ve çoğul kişi emir ekleri üzerine inceleme ve değerlendirme yapılmıştır. Buna göre, *Kutadgu Bilig*'de birinci tekil kişi emir çekiminin -*Ayin*, -*yIn*, -*Ay*, -*AyI*, -*yI* ekleriyle yapıldığı görülmüştür (öt-ey, ulay, yarayın vb.). Ancak *Kutadgu Bilig*'in Herat Nüshası'nda birinci tekil kişi emir çekiminde -*eyim* ekinin de kullanıldığı dikkati çekmektedir: *ber-eyim*.

Kutadgu Bilig'de, birinci çoğul kişi emir çekiminde -*Allm* eki yaygın olarak kullanılmıştır (*baralım*, *kirelim*, *sınalım* vb.). Ancak *Kutadgu Bilig*'de bu ekin yanında Herat (*barahıy*, *baralı*) ve Fergana (*kireliñ*) nüshalarında -*Alıñ* ve -*All* biçimleri de yer almaktadır.

³ Bu sözcük Herat Nüshası'nda (A99-19) *baralı* biçimindedir (Ercilasun, 1984, s. 143; Arat, 2007, s. 350).

⁴ Bu sözcük Fergana Nüshası'nda (B358-1) *kireliñ* biçiminde geçmektedir (Ercilasun, 1984, s. 143; Arat, 2007, s. 496).

⁵ Bu sözcük Herat Nüshası'nda (A170-11) *barahıy* biçiminde geçmektedir (Ercilasun, 1984, s. 143; Arat, 2007, s. 591).

Kutadgu Bilig'de içerisinde birinci tekil ve çoğul kişi emir eki bulunan (234'ü birinci tekil ve 6'sı birinci çoğul kişi emir ekinde olmak üzere) 240 beyit ve bu beyitlerde toplam (273'ü birinci tekil kişi emir eki, 8'i birinci çoğul kişi emir ekinde olmak üzere) 281 emir çekimi tespit edilmiştir. Bunlardan (156'sı birinci tekil, 5'i birinci çoğul kişi emir ekiyle olmak üzere) 161'i emir, (117'si birinci tekil kişi, 3'ü birinci çoğul emir ekiyle olmak üzere) 120'si ise istek işleviyle kullanılmıştır.

Dolayısıyla *Kutadgu Bilig*'de en fazla çekimin birinci tekil kişi emir ekleriyle yapıldığı ve bunların emir işlevinde kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca *Kutadgu Bilig*'de birinci tekil ve çoğul kişi emir çekimlerinde, tamamen birinci kişi ağzından yapılan doğrudan aktarımlarda [*bitiyin* “yazayım” (3185), *küdelim* “bekleyelim” (4924), *yırayı* “yiteyim, kaybolayım” (6599)] emir; doğrudan birinci kişi ağzından olmayan, dolaylı yoldan (daha çok birinci kişiden üçüncü kişiye doğru) yapılan aktarımlar [*bolayın tise* “olayım derse” (2081), *köreyin tiyü* “göreyim diyerek” (5977), *tutayın tise* “tutayım derse / demek isterse” (2068)], ile soru ve / veya daha çok başkasından isteme, rica etme anlamıyla yapılan doğrudan aktarımlarda [*kayusun urayı* “hangisini vurayım” (6601), *ne bileyi* “nerden, nasıl bileyim” (6596); *bileyin* “bileyim”, *ukayın* “anlayayım” (2827), *yüzin köreyi* “yüzünü göreyim” (6604)] ise istek işlevinin öne çıktığı gözlemlenmiştir.

Emir ekleri ve işlevleri üzerine yapılan çalışmalarda, emrin emir ve istek dışında başka bazı işlevlerinden de söz edilmiştir. *Kutadgu Bilig*'de birinci tekil ve çoğul kişi emir eklerinin büyük oranda emir ve istek işlevi ile kullanıldığı görülmekle birlikte bu eklerin açıklama, bilgilendirme, haber verme [*bireyin* “vereyim” (702)], amaç [*körey* “göreyim” (47)], çaresizlik [*açayın* “açayım” (630), *baralım* “varalım” (3489), *köñül ulayı* “gönül bağlayayım” (6576), *urayı* “vurayım” (6601) vb.], dua-iyi temenni [*du ācı bolayın* “duacı olayım” (3791, 4865), *törü kılayın* “töreği yerine getireyim” (6273), *sıñardın bolayı* “uzak olayım” (6603)], farz etme [*tutayın* “tutayım, farz edeyim” (3996, 4699, 6547)], ikaz-uyarı [*ayayın* “söyleyeyim” (5724, 5910)], itiraz etme [*sewmeysin* “sevmeyeyim” (4788)], merak [*bileyin* “bileyim” (3333, 6234), *köreyin* “göreyim” (570, 6280)], neden-sonuç [*okıyın* “çağırayım” (4942)], niyet, tasarlama [*barayın* “varayım” ve *kılayın* “yapayım” (467)], sitem etme [*açayı* “açayım” (6582), *seweyi* “seveyim” (6578), *yüdeyi* “taşıyayım, yük edineyim” (6602)], tavsiye-yönlendirme [*yanayı* “döneyim, vazgeçeyim” (6591)], teklif etme [*baralım* “gidelim” (5964)], tercih [*ıdayın* “göndereyim” (750)], vaatte bulunma [*bireyin* “vereyim” (3207)] ve yemin etme-söz verme [*tutayın* “tutayım, yerine getireyim” (5611)] gibi farklı işlevlerle kullanıldığı da gözler önüne sunulmuştur.

Emir ekleri, uzun süre araştırmacıların ilgisini çeken ve tartışılan bir konu olmuştur. Bazı araştırmacılar özellikle emrin birinci kişi çekimlerinin olmadığını, bazı araştırmacılar ise Eski Türkçeden günümüz Türkiye Türkçesine, lehçeler de dâhil olmak üzere, emir çekiminin altı kişide farklı eklerle sağlandığını belirtmiştir. Birinci kişi emir eklerinin emrin yanında istek işleviyle de kullanılıyor olması, bu eklerin istek ekiyle karışmasına neden olmuştur. Bu çalışmada, 11. yüzyıla ait bir metin olan *Kutadgu Bilig* üzerinden emir eklerinin birinci kişilerde kullanıldığı, bu ekin emir ve istek işlevlerini bir arada yüklediği gözler önüne sunulmuştur.

Beyanlar

Telif Hakkı Beyanı: CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destekleyen Kuruluşlar: Çalışmada destekleyen kuruluşlar bulunmamaktadır.

Etik Onay ve Katılımcı Onayı: Çalışma etik onay ve katılımcı onayı gerektirmemektedir.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal programıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Veri ve Materyallerin Kullanılabilirliği: Çalışma ile ilgili tüm veriler makalenin içindedir. Mevcut çalışma sırasında oluşturulan ve / veya analiz edilen veriler, yazar tarafından sağlanmış olup dergi sayfasında yer almaktadır, okuyucuların kullanımına ve erişimine açıktır.

YZ Araçlarının Kullanımı: Bu makalenin oluşturulmasında Yapay Zekâ (YZ) araçları kullanılmamıştır.

Kaynaklar

- Adalı, O. (1979). *Türkiye Türkçesinde biçimbirimler*. Türk Dil Kurumu.
- Akalın, M., Gabain, A.V., Eckman, J. & Mansuroğlu, M. (1979). *Tarihî Türk şiveleri*. Sevinç Matbaası.
- Akar, A. (2017). *Türk Dili tarihi*. Ötüken.
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig I-Metin*. Türk Dil Kurumu.
- Argunşah, M. (2011). Karahanlı Türkçesinde emir ekleri üzerine. *Doğumunun 990. yılında Yusuf Has Hacib ve eseri Kutadgu Bilig bildirileri (26-27 Ekim 2009) içinde* (s. 45-60). Türk Dil Kurumu.
https://www.academia.edu/23990415/Karahanli%C4%B1_T%C3%BCrk%C3%A7esindeki_Emir_Ekleri_%C3%9Czerine
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin grameri*. Türk Dil Kurumu.
- Bilgegil, M. K. (2009). *Türkçe dilbilgisi*. Salkımsöğüt.
- Böler, T. (2021). *Türkiye Türkçesi biçim bilgisi-I*. Kesit.
- Caferoğlu, A. (2015). *Türk dili tarihi*. Altınordu.
- Çiçek, A. (2014). Emir kipi üzerine. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 333-351. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/68319>
- Demir, N. (2022). *Üniversiteler için Türkçe dil bilgisi*. Altınordu.
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri (Osmanlı Lehçesi)*. (Çev. A. U. Elöve). Maarif Matbaası.
- Dilaçar, A. (2016). *Kutadgu Bilig incelemesi*. Türk Dil Kurumu.
- Dizdaroğlu, H. (1963). *Türkçede fiiller*. Türk Dil Kurumu.
- Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2018). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâtî't-Türk (giriş-metin-çeviri-notlar-dizin)*. Türk Dil Kurumu.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri -fiil-*. Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu.
- Ercilasun, A. B. (2005). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Akçağ.

- Ercilasun, A. B. (2011). Türkçede emir ve istek kipi üzerine. *Türk gramerinin sorunları toplantısı (22-23 Ekim 1993)* içinde (s. 61-66). Türk Dil Kurumu. <https://tdk.gov.tr/turk-gramerinin-sorunlari-toplantisi-i-ii-bildirileri-turk-dil-kurumu/>
- Ergin, M. (2003). *Türk dil bilgisi*. Bayrak.
- Gencan, T. N. (1975). *Dilbilgisi*. Türk Dil Kurumu.
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu.
- Hengirmen, M. (1995). *Türkçe dilbilgisi*. Ergun.
- Kaçalin, M.S. (2018). *Yusuf Has Hacib Kutadgu Bilig C (Kahire nüshası)*. Türk Dil Kurumu.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi*. Akçağ.
- Koç, N. (1996). *Yeni dilbilgisi*. İnkılâp.
- Kononov, A. N. (1956). *Grammatika sovremennogo turetskogo literaturnogo yazıka*. Akademiya Nauk SSSR. Institut vostokovedeniya.
- Korkmaz, Z. (2019, 26-28 Eylül). *Kutadgu Bilig üzerine kısa bir değerlendirme*. Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı 1-7, Ankara. https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2019/12/Kitap_Kutadgu_Bilig_Kurultayi
- Korkmaz, Z. (2022). *Türkiye Türkçesi grameri- şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu.
- Özdemir, E. (1967). Türkçede fiillerin çekimlenişine toplu bir bakış. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 15, 177-203. <https://tdkbelleten.gov.tr/tam-metin-pdf/185/tur>
- Pritsak, O. (2021). Kara Türk yön sembolizmi çalışması. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 519-532. (Çev. E. Yıldırım). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1754616>.
- Somuncu, M. (2019). *Türkçede emir kipinin işlevleri*. Kesit.
- Tekin, T. & Ölmez, M. (1999). *Türk dilleri giriş*. Simurg.
- URL-1. Emir. *Güncel Türkçe Sözlük* (Erişim tarihi: 17.03.2026). <https://sozluk.gov.tr/>
- Yüce, N. (1992). “Karahanlılar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 6, s. 251-273). TDV.

Extended Abstract

Although the Turkish language has roots dating back to ancient times, it is a well-established language that has continued to evolve and thrive from the 8th century when the Orkhon Inscriptions, considered the first written records, were created to the present day. There are many important works written in Turkish that have survived to the present day.

As is well known, the Turkish language is divided into three periods: Old Turkish, Middle Turkish, and Turkey Turkish. Qarakhanid Turkic (11th-13th centuries) constitutes the earliest phase of the Middle Turkish period. Among the most significant works of this period *Kutadgu Bilig*, written by Yusuf Has Hacib.

Kutadgu Bilig, which means “the book of happiness/knowledge that brings happiness” is one of the fundamental sources in both the Turkish language and culture, as it provides insight into the social structure, state organization, and governance philosophy of ancient Turkish society.

This study focuses on the first-person singular and first-person plural imperative suffixes in the *Kutadgu Bilig*. These suffixes have been classified according to their imperative and optative functions. First, the verses containing the first-person singular and first-person plural imperative suffixes are presented in verse number order; subsequently, the words inflected with these suffixes are listed according to their imperative and optative functions.

The study first presents information found in the sources regarding the name Qarakhanid, the Qarakhanid Turkic, the *Kutadgu Bilig*, and imperative suffixes. It then discusses the use of imperative suffixes in the *Kutadgu Bilig*.

This study is based on the Egypt manuscript of the *Kutadgu Bilig* and examines and evaluates the first-person singular and first-person plural imperative suffixes found in this manuscript. Accordingly, it was observed that the suffixes *-Ayın*, *-yIn*, *-Ay*, *-AyI*, and *-yI* are used in the first-person singular imperative form in the *Kutadgu Bilig* (*öt-ey*, *ulayı*, *yarayın* etc.). However, it is noteworthy that in the Herat manuscript of *Kutadgu Bilig*, the *-eyim* imperative suffix is also used in the first-person singular imperative: *ber-eyim*.

In the *Kutadgu Bilig*, the imperative suffix *-Alım* is widely used in the first-person plural imperative (*baralım*, *kirelim*, *sınalım* etc.). However, in addition to this imperative suffix, the *Kutadgu Bilig* also contains the forms *-Alıñ* and *-All* in the Herat (*baralıñ*, *baralı*) and Fergana (*kireliñ*) manuscripts.

In the *Kutadgu Bilig*, 240 couplets containing the first-person singular and first-person plural imperative suffixes (234 of which use the first-person singular imperative suffix and 6 the first-person plural imperative suffix) have been identified, along with a total of 281 imperative forms in these couplets (273 of which use the first-person singular imperative suffix and 8 the first-person plural imperative suffix).

Of these, 161 were used in the imperative function (156 of which use the first-person singular imperative suffix and 5 the first-person plural imperative suffix), while 120 were used in the optative function (117 of which use the first-person singular imperative suffix and 3 the first-person plural imperative suffix).

It is therefore evident that in the *Kutadgu Bilig*, the majority of sentences are formed using first-person singular imperative suffixes, and that these are used in an imperative function.

Furthermore, in the first-person singular and plural imperative forms in the *Kutadgu Bilig*, in direct quotations entirely from the first-person perspective [*bitiyin* “yazayım” (3185), *küdelim* “bekleyelim” (4924), *yırayı* “yiyetim, kaybolayım” (6599)] are used as imperatives; in indirect quotations those not directly from the first person but conveyed indirectly (mostly from the first person to the third person) [*bolayın tise* “olayım derse” (2081), *köreyin tiyü* “göreyim diyerek” (5977), *tutayın tise* “tutayım derse/demek isterse” (2068)] and in direct transmissions conveying a question and/or optative [*kayusun urayı* “hangisini vurayım” (6601), *ne bileyi* “nerden, nasıl bileyim” (6596); *bileyin* “bileyim”, *uqayın* “anlayayım” (2827), *yüzin köreyi* “yüzünü göreyim” (6604)] where the optative function is observed to be prominent.

Regarding the functions of imperative suffixes, the sources also mention certain other functions of the imperative beyond imperatives and optatives. While it is evident that the first-person singular and plural imperative suffixes in the *Kutadgu Bilig* are primarily used for imperative and optatives, these suffixes also serve functions such as explanation, information, reporting [*bireyin* “vereyim” (702)], purpose [*körey* “göreyim” (47)], and helplessness [*açayın* “açayım” (630), *baralım* “varalım” (3489), *könül ulayı* “gönül bağlayayım” (6576), *urayı* “vurayım” (6601) etc.], prayer and good wishes [*du’acı bolayın* “duacı olayım” (3791, 4865), *törü kılayın* “töreyi yerine getireyim” (6273), *sıñardın bolayın* “uzak olayım” (6603)], assumption [*tutayın* “tutayım, farz edeyim” (3996, 4699, 6547)], warning [*ayayın* “söyleyeyim” (5724, 5910)], rejection [*sewmeysin* “sevmeyeyim” (4788)], curiosity [*bileyin* “bileyim” (3333, 6234), *köreyin* “göreyim” (570, 6280)], cause and effect [*okıyın* “çağırayım” (4942)], intention, planning [*barayın* “varayım” and *kılayın* “yapayım” (467)], complaint [*açayın* “açayım” (6582), *seweyi* “seveyim” (6578), *yüdeyi* “taşıyayım, yük edineyim” (6602)], suggestion [*yanayı* “döneyim, vazgeçeyim” (6591)], making a proposal [*baralım* “gidelim” (5964)], preference [*ıdayın* “göndereyim” (750)], making a promise [*bireyin* “vereyim” (3207)] and promise [*tutayın* “tutayım, yerine getireyim” (5611)] it can be said that it is also used in such different functions.

The imperative suffixes have long been a subject of interest and debate among researchers. Some researchers have noted that the first-person forms of the imperative do not exist, while others have pointed out that, from Old Turkish to Turkey Turkish, including dialects, the imperative is expressed with different suffixes across all six persons. The fact that first-person imperative suffixes are also used with a optative function alongside the imperative function has led to confusion between these suffixes and the optative suffix. However, this study demonstrates, using the 11th-century text *Kutadgu Bilig*, that these imperative suffixes are used in the first person and convey both imperative and optative functions simultaneously.